

Nitky dějin: Za hranice běžných představ o feministickém a LGBTQI+ hnutí

Genderové informační centrum NORA, o.p.s.

2023

**Spolufinancováno
Evropskou unií**

Publikace je výstupem projektu „Streets Aligned – Supporting educators towards a LGBTIQ+ Inclusive Education” (2021-1-IT02-KA220-ADU-000029989) realizovaného čtyřmi organizacemi: Genderové informační centrum NORA (GIC NORA) z České republiky, Idrisi Cultura e Sviluppo ETS z Itálie, ARISTA DEKA z Kypru a Istituto Istruzione Superiore Statale Pio La Torre ze Sicílie.

Autorky

MgA. Bc. Eva Lukešová, Mgr. Dagmar Matulíková, Mgr. et Mgr. Tamara Jačisko Nasri (Genderové informační centrum NORA, o.p.s.)

Bc. Marcello Caruso, M.A., Flavia Binenti (Idrisi Cultura e Sviluppo ETS)

I am for equality.

Nora

Grafický design

MgA. Barbora Malo

Překlad

Bc. Petr Jordán

© 2023, Streets Aligned – Supporting educators towards a LGBTIQ+ Inclusive Education:
Brno

Financováno Evropskou unií. Názory vyjádřené jsou názory autora a neodráží nutně oficiální stanovisko Evropské unie či Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Evropská unie ani EACEA za vyjádřené názory nenese odpovědnost.

Úvod

Tato brožura pojednává o hlavních historických meznících feministického hnutí, LGBTQI+¹ historie a vývoji genderových a queer studií. Hlavním cílem je přiblížit čtenářstvu tento vývoj nenáročnou a čtivou formou. Brožura primárně cílí na vyučující na základních a středních školách, ale samozřejmě může sloužit veřejnosti a všem osobám lačným vědění.

Brožura částečně vychází z knihy britské historičky Lucy Delap, která se ve své knize *Feminismy: Globální dějiny* (v originále: *Feminisms: A Global History*) soustředí na různé feministické proudy po celém světě, které byly stěžejní pro formování takových společností, jak je známe dnes. Jak je z textu níže patrné, feminismus nikdy nebyl (a pravděpodobně ani nebude) jednotným proudem. Stejně tak jako hnutí LGBTQI+, o němž pojednává druhá polovina brožury. Tato část textu také popisuje vývoj genderových, queer a mužských studií na akademické půdě.

¹ Tato zkratka je zastřešujícím označením pro osoby nevětšinové sexuální orientace nebo genderové identity. Konkrétně označuje lesby, gaye, bisexuální osoby, transgender osoby, queer osoby, intersex osoby. Znaménko + pak zastupuje další genderové identity a sexuální orientace, které nejsou ve zkratce explicitně uvedeny.

Od emocí k feminismu: Historie a inspirace

Normy projevování emocí v čase

- Konec 18. století: Ženy i muži mohli ve veřejném životě vyjadřovat celou škálu emocí.
- V 19. století: Muži i ženy mohli ve veřejném životě vyjadřovat již jen omezenou škálu emocí.
- Konec 19. století: Snaha rozšířit omezenou škálu emocí, které mohly ženy vyjadřovat.
- 20. století: Požadavek na štěstí a na naplněný život žen se stal základem emancipace po celém světě.

Feministické „rupnutí nervů“

V divadelní hře Henrika Ibsena *Domeček pro panenky* (1879) popisuje hlavní hrdinka Nora domov jako místo, kde měla být zejména „veselou“ manželkou a matkou; v tomto prostředí a v této době nebyly její reálné pocity podstatné. Důležité bylo prezentovat dojem veselosti. Tato přetvářka a neuznání skutečných emocí žen vedlo pochopitelně k jejich frustraci a k dalším negativním, doposud potlačovaným, emocím. Když ženy začaly své emoce zkoumat a brát vážně, začaly si dovolovat cítit se našťavaně a projevovat to. Stejně tak došla trpělivost i hrdince Noře a nakonec se proti této konvenci vzbouřila a stala se tak globálním symbolem emancipace žen.² Toto feministické „rupnutí nervů“³ tak položilo základ pro feministické akce.⁴

² Jelikož hrdinka Nora symbolizovala odvahu v boji proti konvencím omezující ženy, rozhodli jsme se v roce 2004 pojmenovat naši organizaci, Genderové informační centrum NORA o.p.s.' jako poctu tomuto globálnímu symbolu emancipace žen, který nás inspiruje k posilování rovnosti a změně genderových stereotypů.

³ Tento výraz použila britsko-australská spisovatelka a badatelka Sarah Ahmed.

⁴ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

Vyslovování bolesti

Ženy byly dlouho socializované tak, aby nevyjadřovaly hněv a proto některým připadalo obtížné použít jej jako nástroj. Byl to právě pokus normalizovat hněv, co vedlo v roce 1971 ve Washingtonu, D.C. k založení skupiny Fúrie⁵, která byla pojmenována podle římských bohyň pomsty.⁶

Pro nemalou část světa⁷ byly inspirací pro prosazení práva na svobodu vyslovit a vyjádřit své emoce také Číňanky a Vietnamky. Žily v kultuře, kde postavení a důležitost žen bylo vyjádřeno dobře známým výrokiem Maa Zedonga⁸, že „ženy podpírají polovinu oblohy“.⁹ Tato skutečnost v kombinaci s kulturní praktikou, která zbavovala bolesti skrze její vyslovování, se stala dobrým základem pro feministické akce.¹⁰

Zkušenost přetavená do sloganu

Spojením zmíněného maoistického projevování hořkosti na jedné straně a zvyku hnutí *Black Power* „říkat to tak, jak to je“, zkrátka bez příkras a na rovinu, na straně druhé, byla zažehnuta neobyčejná synergie. Díky tomuto propojení se totiž dostal na světlo světa známý feministický slogan „Osobní je politické“.¹¹ Za zmíněným sloganem stojí myšlenka, že je třeba o takových tématech, jako jsou **vztahy mezi ženami, jejich role v manželství a jejich pocity týkající se mateřství, začít mluvit jako o politice emocí, která je nějak vedená, někam směřuje a potřebuje změnu.**¹²

⁵ V originálním znění se skupina nazývá *The Furies*. Jedná se o lesbicko-feministickou politickou skupinu.

⁶ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁷ Inspirovaly se jimi australské, kubánské, francouzské a západoněmecké feministky v letech 1960-80.

⁸ Mao Zedong byl čínský komunistický revolucionář.

⁹ Lovell, Julia (2019). *Maoism: A Global History*. (Maoismus: Globální dějiny). Londýn: The Bodley Head. ISBN 978-1847922502.

¹⁰ Vedle komunistické Číny a Vietnamu byla inspirací již zmíněná norská divadelní hra *Domeček pro panenky*, dále italské a americké hnutí.

¹¹ Tyto dvě myšlenky uvedla do souvislosti Carol Hanisch v roce 1970.

¹² Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

Pravdy vyslovené z vagíny

Ženy v Japonsku byly situovány do podřízeného postavení v rolích dcer, manželek a konkubín, k čemuž se kriticky vyjadřovala Tošiko Kišida¹³ na svých veřejných přednáškách. Bylo to v období, kdy se vláda začala odklánět od rigidních společenských hierarchií (1868 – 1912). Kišida prosazovala ženská práva a ve svých projevech vyjadřovala hněv pramenící z omezování žen v podobě požadavků na absolutní poslušnost rodičům a uzavření v domácnosti. Proti ní a dalším kritikům a kritičkám vláda ostře zakročila a navzdory původním nadějím na změnu vyloučila ženy z jakékoliv politické účasti formou zákazu, a to až do roku 1922. I po tom však byla veřejná vystoupení žen doprovázená násilnými akty vládní nevole. Nicméně na Kišidu navázala Mitsu Tanaka¹⁴, která k vyjádření hněvu použila už specifickou rétoriku. **Ženy byly vnímány jako objekty touhy mužů, a proto jsou víc než cokoli jiného považovány za nádržky pro uspokojení jejich potřeb, a proto je lze přirovnat k záchodovým mísám.** Tuto myšlenku zformulovala do manifestu s názvem *Osvobození ze záchoda* (v originále: Benjo Kara no Kaiho) a představila ji na konferenci *Asijské ženy proti diskriminaci* (1970). **Tanaka tuto svébytnou rétoriku cíleně využívala, aby činy jako sexuální zneužívání nebyly popisovány mírumilovnými slovy,** a proto tyto zločiny popisovala například takto: „svou pomstu označuji krví vlastního dítěte“. Jak sama tvrdila, jsou to „pravdy vyslovené z vagíny“.¹⁵ V 70. letech 20. století se radikální feministka Barbara Mehrhof¹⁶ domnívala, že zvyšování povědomí o problematice emocí ve spojení s emancipací nijak patriarchální způsoby nezmění. Volala po ženských taktikách teroru, které by účinně bojovaly proti kultuře znásilnění.¹⁷ **Podobný přístup a bojová rétorika přinesl do feminismu důležitou otázku, zda je použití násilí přijatelným prostředkem boje proti útlaku.**¹⁸

¹³ Tošiko Kišida byla spisovatelka a politická aktivistka za ženská práva, která je známá také jako Japonská první řečnice.

¹⁴ Mitsu Tanaka byla japonskou feministkou a spisovatelkou, která se proslavila jako radikální aktivistka během první poloviny 70. let 20. století.

¹⁵ Delap, Lucy. *Feminisms: A Global History*, 2022. ISBN: 978-0226754093.

¹⁶ Barbara Mehrhof je americká spisovatelka. V roce 1976, společně s Florence Rush, sociální pracovnící a feministkou, která byla také průkopnicí výzkumu o sexuálním násilí na dětech, publikovaly knihu s názvem *Sexuální násilí na dětech: Feministickou perspektivou* (v originále: *Sexual Abuse of Children: A Feminist Perspective*).

¹⁷ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

¹⁸ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

Láska a solidarita

Feminismus, který bojoval za právo žen na emoce a jejich procítění, využíval hněv jako logicky nabízející se formu vyjádření myšlenky. Vedle hněvu však feminismus podporoval také lásku a solidaritu. Tato láska byla vnímána některými v souvislosti s mateřstvím jakožto specificky ženskou zkušeností, jinými však byla vnímána jako vřelost, přátelství, důvěra a solidarita mezi ženami. Díky tomu tato emoce lásky a péče působila jako sjednocující prvek široké škály žen.¹⁹

Hledání a osvobozování ženského prostoru

Vlastní prostor

Mary Wollstonecraft byla britská spisovatelka, filozofka a jedna z neznámějších obhájků práv žen. Wollstonecraft se proslavila především knihou *Obhajoba práv ženy* (v originále: *A Vindication of the Rights of Woman*) (1792), v níž tvrdí, že ženy nejsou od přírody méněcenné než muži, ale že se tak jeví jen proto, že jim chybí vzdělání.²⁰ Navrhuje, aby se s muži i ženami zacházelo jako s racionálně uvažujícími bytostmi, a představuje si společenský řád založený na rozumu. Wollstonecraft je dnes považována za jednu ze zakladatelek feministické filozofie a feministky často uvádějí její život i dílo jako důležité vlivy.²¹

Smutnou pravdou je, že až do konce 20. století se více pozornosti věnovalo životu Wollstonecraft, který zahrnoval několik na svou dobu nekonvenčních osobních vztahů, než jejímu psaní. Co bylo na jejím životě tak šokující? Zejména její přístup k vlastnímu osobnímu prostoru. Během manželství, dokonce i když byla těhotná, pro ni bylo opravdu důležité mít vlastní bydlení. „Manželství pod dvěma střechami“, které bylo pro Mary Wollstonecraft a jejího manžela Williama Godwina každodenní realitou, bylo pro tehdejší společnost opravdu kontroverzní. Pro Wollstonecraftovou byl ovšem negativní zájem ze strany jejich známých méně podstatný než jedna z jejich největších životních priorit: možnost přijímat politické a intelektuální hosty ve vlastním bytě.²²

¹⁹ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

²⁰ Obhajoba ženských práv (K. Hilská, Trans.). In L. Oates-Indruchová (ed.). *Dívčí válka s ideologií : klasické texty angloamerického feministického myšlení*. 1998. Praha: Sociologické nakladatelství. pp. 19-26. ISBN 80-85850-67-2.

²¹ Wollstonecraft M.. *Brooklyn Museum*. Dostupné z:

https://www.brooklynmuseum.org/eascfa/dinner_party/place_settings/mary_wollstonecraft

²² Abrams, L.. 2002. *The making of modern woman: Europe 1789-1918*. Longman history of European women. London: Longman, an imprint of Pearson Education. ISBN 0582414105.

Pro francouzsko-peruánskou socialistickou spisovatelku a aktivistku Floru Tristan byla možnost mít své unikátní místo rovněž velmi důležitá. Chtěla mít také vlastní byt, kde by se mohla setkávat se svými hostkami a hosty a rozvíjet své nápady a myšlenky. Významně přispěla k rané feministické teorii a tvrdila, že pokrok v oblasti ženských práv přímo souvisí s pokrokem dělnické třídy. Na rozdíl od Wollstonecraft však měla Tristan větší problémy se samotným vlastnictvím bytu, který by mohla využívat jen ona sama. Nepochopení ze strany společnosti zde bylo až druhořadou záležitostí. Její manžel André Chazal ji neustále pronásledoval a Tristan si tak musela pronajmout malý byt pod falešným jménem. Její manžel ji však i přesto vystopoval a v roce 1838 ji v jejím vlastním bytě zastřelil.²³

Oba tyto příběhy nám připomínají, že pro feministické myslitelky bylo vytvoření vlastního prostoru klíčové, ale velmi obtížné. Různé osoby přistupovaly k vytváření vlastního prostoru pro realizaci feministického aktivismu po svém. Taktikou bylo například obsazovat místa, kde početně dominují muži (např. politická shromáždění), a upozorňovat na nepřítomnost žen²⁴ nebo politizovat své domovy, zatímco manželé odcházeli pracovat do veřejné sféry.²⁵

Klíčovou součástí feministických kampaní se staly například čajovny, kde se ženy mohly beztestně scházet a diskutovat. Největší překážkou však vždy byl nedostatek finančních prostředků. Pro feministky a feministy byl koncept vlastního prostoru vždy ovlivněn etnickou, náboženskou nebo třídní příslušností. Tyto faktory určovaly kdo, jakým způsobem a jaké prostory může využívat.²⁶

Bezpečný prostor

V 70. a 80. letech 20. století vznikalo velké množství feministických azylových domů, útočišť a bezpečných míst. Většina z nich se soustředila kolem problému, kterému se čím dál častěji říkalo „domácí násilí“ (do té doby „bití manželek“) a také kolem znásilnění a sexuálního napadení. Užívání nové terminologie mělo zdůraznit závažnost násilí, které neprobíhalo pouze v manželském páru, ale také na dětech a dalších příbuzných. V této době je proměna pojmání domácího násilí zcela zásadní. Feministický přístup totiž přestal na násilí pohlížet jako na individuální zkušenost s partnery (kde byly ženy-oběti obviňované z toho, že násilí vyvolaly), ale začal na násilí pohlížet jako na strukturální rys patriarchy, který pomáhal udržet strukturální status quo. Cílem azylových domů, které v té době začaly vznikat, bylo nabídnout ženám bezpečné prostředí, kde mohou přehodnotit vlastní život a zjistit, jaké to je mít pod kontrolou okolnosti svého života. Zpočátku byla tato útočiště improvizovaná (např. squaty nebo soukromé byty feministických aktivistek), na jejich chodu se podílely dobrovolnice i samy klientky. Přesto to však představovalo klíčovou službu v době, kdy policie či sociální služby byly k ženám zažívající domácí násilí lhostejné. Taková útočiště získala státní podporu nejdříve v Austrálii a od roku 1975 čerpala státní peníze – problem však spočíval v tom, že

²³ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

²⁴ Sufražetka Susan B. Anthony byla zatčena, když spolu s dalšími 16 ženami pronikla do procesu amerických prezidentských voleb a pokusila se volit.

²⁵ Abrams, L.. 2002. *The making of modern woman: Europe 1789-1918*. Longman history of European women. London: Longman, an imprint of Pearson Education. ISBN 0582414105.

²⁶ Strickland, C.. "The Top-Secret Feminist History of Tea Rooms". *Daily.jstor.or* [online]. Dostupné z: <https://daily.jstor.org/the-top-secret-feminist-history-of-tea-rooms/>

pokud nebude vláda této myšlenky nakloněna, přístup k penězům bude provozovatelům azylových domů opět zamezen.²⁷

Je však smutnou pravdou, že ženám, které postrádaly třídní nebo rasová privilegia, však byly azylové domy a útočiště přístupné pouze částečně. Útočištěm vedeným bílými feministkami někdy chyběla ochota vymezit se vůči rasistickým předpokladům. Například mezi australskými feministkami převládaly „bílé“ či „anglo-“ hodnoty: za příčinu násilí byla automaticky považována etnická příslušnost, a nikoli obecnější strukturální faktory izolace a chudoby, kterým některé skupiny čelily a na základě toho častěji trpěly násilím a byly méně schopné se mu bránit. Výsledkem bylo zakládání specializovaných útočišť pro imigrantky nebo domorodé ženy. Tato útočiště však ze státního rozpočtu čerpala mnohem méně peněz než ta pro bílé ženy.²⁸

Prostor pro práci

Velkým tématem spojeným s oblastí „ženského prostoru“ je také zpřístupnění placené práce ve veřejném prostoru ženám. Nemyslíme tím pouze dělnické profese, které byly často jediným zdrojem obživy pro ženy z dělnické třídy. Máme na mysli profese vyžadující intelektuální činnost, které by byly přístupné vzdělaným ženám. Jednou z prvních institucí, která volala po uplatnění žen v oblasti placeného zaměstnání, byla redakce londýnského časopisu *The English Women's Journal* (v překladu: *Anglický ženský časopis*). V roce 1859 jeho redaktorky založily *Společnost pro podporu zaměstnanosti žen* (v originále: *the Society for the Promotion of the Employment of Women*, zkráceně SPEW). Tato organizace nabízela služby typu pracovní agentury a SPEW umožnila ženám pracovat jako písařky, kadeřnice, tiskařky a účetní. Společnost také půjčovala ženám peníze na odborné vzdělávání.²⁹

Na druhou stranu se v následujících letech tato pracovní agentura ukázala jako kontroverzní a rozdělující. Ženy, které dlouho pracovaly ve špatně placených a náročných odvětvích, jako je zemědělství nebo služby a práce v domácnosti, požadovaly lepší plat a větší uznání. Sexuální pracovníce chtěly, aby je policie přestala obtěžovat. SPEW však všechny tyto problémy ignorovala a jejich pozornost a pomoc se soustředila především na samotnou práci. Britské dělnice byly silně frustrovány naivitou požadavku na volný vstup na trh práce, protože chudí dělníci neměli zaměstnanecká práva a často pracovali ve velmi nebezpečných podmínkách. Proto požadovaly ochranu ze strany státu, který by jim zajistil zlepšení problematických pracovních podmínek.³⁰

Britské ženské hnutí však debata o pracovišti značně rozdělila: existovali jak odpůrkyně, tak zastánkyně ochrany žen na veřejném pracovišti. Kupříkladu feministka Jessie Boucherett uvedla, že pokud budou zaměstnankyně chráněny státem a nebudou moci pracovat například v noci, obává se, že tato ochranná legislativa povede pouze k opětovnému vytlačení žen z trhu práce. K podobným neshodám docházelo i v USA v boji za dodatek o rovných právech, který prosazovala *Národní organizace pro ženy* (v originále: *National Organization for*

²⁷ Our History. *Shelterwa* [online]. Dostupné z: <https://www.shelterwa.org.au/about-us/our-history/>

²⁸ Delap, L. 2022. *Feminism: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

²⁹ Colville, Deborah. Society for Promoting the Employment of Women (SPEW). UCL BLOOMSBURY PROJECT. 2012. Dostupné z: https://www.ucl.ac.uk/bloomsbury-project/institutions/society_promoting_employment_women.htm

³⁰ Delap, L. 2022. *Feminism: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

Women). Tento akt uzákonění rovnosti vévodil feministickému aktivismu po získání volebního práva a stal se jeho symbolem ve Spojených státech.³¹

Klíčovými feministickými prostory se staly odbory a místa konání stávek. Například za organizací aktivismu mezi textilními dělnicemi pracujícími v New Yorku v druhé polovině 20. století stály aktivistky Maida Springer Kemp, Pauline Newman nebo feministická odborářka Frieda Miller. Historička Dorothy Cobble (nejen) tyto ženy označuje jako „feministky sociální spravedlnosti“.³² Odborářský aktivismus se postupně začal orientovat také na oblasti jako je administrativa, lehký průmysl, učitelství, maloobchod atp. Zmiňovaná Maida Springer Kemp stála v čele *Mezinárodního odborového svazu dělnic v oděvnictví* (v originále: *International Ladies' Garment Workers' Union*, zkráceně ILGWU). Tato organizace mimo jiné požadovala, aby potřeby matek a dětí byly součástí povinností zaměstnavatele, což bylo v období zvýšené porodnosti ve 40. a 50. letech 20. století důležitým požadavkem. Na druhou stranu, jejich přístup nezpochyboval celkový genderový řád, s čímž nesouhlasily aktivistky z hnutí za osvobození žen. Různá feministická sdružení však kromě otázky rovného platového ohodnocení vznesla také otázky týkající se další marginalizace žen na pracovišti, jako je například sexuální obtěžování na pracovišti nebo nejistota v období mateřství.³³

Revoluční feministické taktiky

Navzdory tomu, že feminismus je po celém světě různý, můžeme v něm vidět sítě společné inspirace a vypůjčování si a sdílení technik. To vše se projevuje v prostředích, jimiž feministky bojují proti vyloučení, přivlastňují si prostory a usilují o to, aby jejich názory byly slyšet.

V kontextu nejvýznamnějších činů ve spojitosti s feministickým společenským vývojem se můžeme bavit zejména o násilných činech pro získání volebního práva, stávkách a demonstracích nebo rafinovaného využívání ženských ňader.

“Pro zlepšení podmínek národa je nezbytně nutné zlepšit podmínky žen” Oásim Amín³⁴

³¹ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

³² Cobble, Dorothy Sue. 2014. “More than Sex Equality: Feminism After Suffrage”. In: Cobble, D. S., L. Gordon, A. Henry. *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*. New York, London: Liveright Publishing Corporation.

³³ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

³⁴ Qasim Amin byl egyptský právník, filozof, reformátor, soudce a jeden ze zakladatelů egyptského národního hnutí a Káhirske univerzity. Qasim Amin je historicky považován za průkopníka feminismu v Egyptě.

Radikálně vznesené námitky

Feministické činy byly pro změnu uspořádání společnosti zásadní. Nestačilo na změnu jen „pasivně čekat“ a přemýšlet o ní, ale bylo potřeba zabývat se strategiemi těch, které chtěly feministickou politiku uvést v praxi.

Jedny z nejvýraznějších feministických činů se odehrály během kampaní za ženské volební právo. Členky *Women's Social and Political Union* (v překladu: *Sociálního a politického svazu žen*, zkratka: WSPU, založená 1903) nebo Irish Women's Franchise League zvolily jako svou strategii, jak upozornit na absenci volebního práva žen, například narušování schůzí, ničení umění, umístováním kyseliny do poštovních schránek nebo rozbíjení výloh obchodů či oken vládních budov kameny. Přestože se mohou zdát tyto způsoby dost radikální, podle zakladatelky WSPU Emmeline Pankhurst bylo **rozbíjení oken „tím jediným prostředkem, který podle nás mohou osoby bez hlasovacího práva využít k tomu, aby vyvolaly politickou situaci, což může být vyřešeno jedině tak, že ženy získají právo volit“**. Takovýchto přímých akcí se účastnily ženy různé třídy, dělnické i střední. Dělnické třídy však v těchto protestech usilovaly více než jen o genderovou rovnost. Předmětem jejich zájmu bylo volební právo pro všechny dospělé bez ohledu na majetek – pravidlo platné v tehdejší Británii na počátku 20. století totiž vylučovalo z voleb osoby bez určitého majetku. **Vzhledem k tomu, že za ničení objektů byly aktivistkám udělovány tresty, zvolily novou taktiku, kterou bylo například připoutání se k plotu budovy premiéra, kde měly prostor pronášet proslovy během toho, co se je policie snažila odpoutat.** Bohužel, v rámci kampaně docházelo ojedinele také ke žhářství, ničení umění či bombovým útokům v kostelech a ministerských rezidencích. Některé z praktik britských aktivistek se přenesly také do Spojených států a částečně i do některých asijských států. V Číně byla v rétorice volebního práva pro ženy využívána také myšlenka „učené manželky“ (která mohla významně podporovat svého muže v obchodu a v politice) vycházející z konfucianismu.³⁵

Čínské aktivistky volily však také strategii chodit na zasedání Národního shromáždění, ignorovat zasedací pořádek a místo do publika si sedat mezi poslance, kterým pak během projevu hlasitě skákaly do řeči a znemožňovaly tak hladký průběh zasedání. Vsadily také na podepisování petic. Kuomintang i Komunistická strana Číny teoreticky podporovaly rovnoprávnost žen, ale vzájemná rivalita těchto stran jim bránila udělit ženám volební právo až do vzniku národní ústavy roku 1936.³⁶

Na druhou stranu, feministky či ženské skupiny z jiných států po celém světě (např. z Argentiny, Brazílie nebo Německa) se často od výše zmíněných násilných taktik distancovaly.³⁷

³⁵ Mann, Susan. 1997. *Precious Records: Women in China's Long Eighteenth century*. Stanford: Stanford University Press. ISBN: 9780804727440.

³⁶ Edwards, Louise. 2000. "Women's Suffrage in China: Challenging Scholarly Conventions." *Pacific Historical Review*, vol. 69, no. 4, pp. 617–38. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3641227>.

³⁷ Delap, L. 2022. *Feminism: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

Protestní výkřiky za rovnost

Nejčastější příčinou stávek byly nuzné pracovní podmínky, které byly ženy dělnické třídy nuceny trpět. Dělnice se často sdružovaly do odborů. Ale například ženy z YH Trading v Jižní Koreji neprotestovaly jen proti svým vlastním pracovním podmínkám, ale jejich boj vedl až k politické revoluci roku 1979, v níž padla autokratická vláda prezidenta Pak Čonghiho.³⁸ Stávky včetně přímých akcí, jako byly bojkoty nebo protestní sezení, byly pro dělnice mocnou zbraní. Často spolupracovaly s dalšími dělnickými hnutími, která zahrnovala i muže. Tak proběhla například **stávka na podporu mexicko-amerických horníků, kteří měli stávkování na pracovišti zakázáno pod příslibem trestu – tento zákaz se však netýkal jejich manželek, které začaly okupovat šachty a stávkovat za větší sociální spravedlnost.** A například ve Francii díky stávkám ženy získaly v roce 1967 právo na antikoncepci.³⁹

Islandské feministky posunuly stávky na celostátní a celoveřejnou úroveň, když vyhlásily 24. říjen 1975 národním „volnem“ pro ženy, které si ho zasloužily za náročnou práci v domácnostech a na pracovišti a za nízké platy v porovnání s muži. Do stávky se tehdy zapojilo odhadem okolo 90 % žen, což způsobilo téměř totální zastavení provozu v islandských školách, průmyslových závodech a obchodech. O rok později prošla v islandském parlamentu legislativa o rovnoprávnosti.⁴⁰

Ženy však nebyly ponižovány pouze na pracovištích. Stávky se tak rozšířily v podobě demonstrací i před další instituce. Například Irsku v roce 1971 protestovaly ženy před budovou parlamentu za zákon o přístupu žen k antikoncepci. Tohoto protestu se následně chytila i organizace *Irish Women's Liberation Movement* (v překladu: *Irské hnutí za osvobození žen*). Ženy z Japonska a Koreji pak používaly demonstrace k protestům proti komerčnímu („turistickému“) sexuálnímu průmyslu. Tyto protesty se konaly zejména před letišti či uvnitř příletových a odletových hal.⁴¹

Od roku 1977 probíhaly také protesty pod heslem „Reclaim the Night“ (v překladu: „Znovuzískání noci“), a to proti mužskému násilí na ženách (pornografickým průmyslem počínaje, přes obtěžování na ulicích, znásilňování, genderově podmíněnými vraždami konče). Pochod se rozšířil z Bruselu do Londýna, Říma, Berlína a západního Německa. Účastnice protestů nesly hořící pochodně a bubnovaly na improvizované bubny – vnikaly tak

³⁸ Molony, Barbara. 2016. *Gender in Modern East Asia: An Integrated History*. Boulder: Westview Press. ISBN 9780813348759.

³⁹ Watson, Cicely. 1952. “Birth Control and Abortion in France since 1939.” *Population Studies* 5, no. 3: 261–86. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2172430>

⁴⁰ Delap, L. 2022. *Feminism: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁴¹ Guichard-Anguis, Sylvie, Moon, Okpyo (eds.). 2011. *Japanese Tourism and Travel Culture*. London, New York: Routledge. Dostupné z: https://www.academia.edu/70084752/Japanese_Tourism_and_Travel_Culture

do nepřátelských prostor zvukem a světlem. Pochody „Reclaim the Night“ se konají dodnes.⁴²

Prsa moci: Hlas těla v protestu

S feministickým hnutím se často hovoří také v souvislosti s ženskými ňadry, a to v různých kontextech. Nejznámější je například „pálení podprsenek“, které se téměř stalo synonymem feminismu, přestože se jedná pouze o historický mýtus. Pravdou však je, že feministky v 70. letech povzbuzovaly ostatní ženy, aby podprsenky nenosily.⁴³

V roce 2008 skupina ukrajinských feministek označovaná jako FEMEN přilákaly celosvětovou publicitu a tím pozornost k řešení závažných společenských problémů tím, že se svlékaly do půl těla a na holá ňadra si psaly slogany. Na druhou stranu však tyto feministky využívaly pouze mladá a štíhlá těla, která odpovídala patriarchálním měřítkům krásy, nikoli například těla tlustá, stará či netypická. Což podryvalo jejich snahu poukázat na vykořisťování ženských těl muži.⁴⁴

Protesty zahrnující nahotu vždy probíhaly v prostředích, v nichž význam ženských těl ovlivňovala rasa, víra a třída. Například africké a afroamerické ženy také často odhalovaly svá těla v protestu, a to už v 19. století. Ve Spojených státech byly tyto protesty s použitím obnažených částí ženského těla obzvláště náročné vzhledem k historickému pozadí. Černošské ženy (a také muži) byly v minulosti v důsledku otroctví považovány za živočišné povahy, zejména pokud jde o jejich sexualitu. Černošky byly spojovány s nekontrolovatelnými sexuálními touhami. Samotné otroctví fungovalo jako sexuální ekonomika, v níž byly černošské ženy sexuálně zneužívány rukama bílých mužů. Černošky byly neustále znásilňovány a bylo na ně pohlíženo jako na cennější, pokud byly mladší a nebyly těhotné, protože byly sexuálně dostupné. Těla černošských žen byla komodifikována a monetizována pro mužský pohled a tento pohled na „chlípné“ chování vedl k ospravedlnění znásilňování a sexuálních útoků na černošské ženy ve Spojených státech. Sexuální zobrazování černošských žen v otroctví bylo základem pro zacházení s jejich těly a jejich komodifikaci v moderní společnosti: Ideologie, že černošské ženy jsou „snadné“ a otevřeně sexuální, jim ve srovnání s bílými ženami přisuzuje nižší sexuální hodnotu, stále existuje (například černošské striptérky a pornoherčky jsou placeny méně a je s nimi zacházeno hůře než s jejich bílými kolegyněmi, protože jsou považovány za osoby s nižším erotickým kapitálem a chtějí být konzumovány bílým publikem).⁴⁵

⁴² Reclaim the Night 2022. *Reclaim the Night* [online]. Dostupné z: <http://www.reclaimthenight.co.uk/index.html>

⁴³ 100 Women: The truth behind the 'bra-burning' feminists. 2018. BBC [online]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-45303069>

⁴⁴ Delap, L. 2022. *Feminism: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁴⁵ Heller, Nicole E. 2020. "Black Female Artists Reclaiming Their Sexual Power". *The Cupola*. Dostupné z: https://cupola.gettysburg.edu/student_scholarship/850

Konflikty uvnitř feministického hnutí

Rasismus ve feministickém hnutí

Ženy černé barvy pleti, ženy asijského či latinskoamerického původu se často setkávaly s arogancí bílých feministek, které formulovaly potřeby žen podle svých potřeb, přesto však hovořily o všech ženách obecně. Například ženy globálního Jihu svůj feministický hněv zaměřovaly jinak než bělošky, protože měly jiné problémy, nicméně tyto problémy byly bílými feministkami zlehčovány a ignorovány.⁴⁶ Feminismus v zemích latinské Ameriky kladl silný důraz na péči o dítě a mateřství už od počátku dvacátého století. Proto místo práva na potrat, o který usilovaly feministky z průmyslově vyspělých zemí, usilovaly feministky z Latinské Ameriky spíše ochranu před lékaři a sociálními pracovníky, kteří jim násilně prováděli potraty, sterilizace nebo jim odebírali děti.⁴⁷

Rasismus ve feminizmu se však projevil i v rámci jednotlivých zemí globálního Jihu, na kongresu z roku 1974 se setkaly peruánské feministky, které se rozdělily na skupinu hispánských bělošek, které byly často vzdělané, a na skupinu původních obyvatelek Peru, které byly spíše chudé. Tento rasový konflikt byl pro ně podstatnější než řešení jiných forem útlaku. Zmíněný rozpor v sobě zahrnoval například odmítavý postoj původních obyvatelek k antikoncepci za účelem podpořit populační růst a tím bojovat proti korporacím a nadvládě průmyslově vyspělejších zemí. Postkoloniální nacionalismus se zde jasně promítá.⁴⁸

Zahalování ve feministickém hnutí

Zahalování žen je historicky zakořeněná praxe v různých kulturách a společnostech. Nicméně zahalování konkrétně muslimských žen je pro mnoho různých společenských skupin, zejména těch feministických, velmi kontroverzní. Zahalování muslimských žen je dlouhodobě kritizováno, stejně jako je kritizován islám jako náboženství, které utlačuje ženy, a závoj jako nástroj patriarchátu.⁴⁹

Podle historičky Lucy Delap jsou však zákazy zahalování, které se stávají předmětem politických debat v západních zemích, prezentovány jako snaha o „osvobození žen“, ale místo skutečného osvobození jde podle ní především o snahu vyvolat islamofobní reakce. Stojí za tím prý projevy Západu, který od 70. let 20. století stále více vykresluje islám jako ve své

⁴⁶ Lewis, R. Mills, S. (eds). 2003. *Feminist Postcolonial Theory: A Reader*. Routledge.

⁴⁷ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁴⁸ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁴⁹ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

podstatě fundamentalistický, antifeministický⁵⁰ a jako něco nebezpečného, co ohrožuje západní společnost.⁵¹

Tato myšlenka je však zavádějící, protože za zahalování stojí různé důvody, stejně jako za případným odmítáním závoje ze strany muslimských žen, zejména těch feministických. Část skupiny muslimských feministek tvrdí, že jejich zahalování zamezuje potenciální „přeměně žen v sexuální objekty, k níž dochází, když jsou ženy neustále posuzovány na základě svého vzhledu a naopak umožňuje jim i jejich okolí soustředit se na to, co má žena v hlavě, na její mysl, a nikoli na to, co má na hlavě – na její vlasy – a tím i na její fyzickou přitažlivost“.⁵² Pro některé muslimky je zahalování kulturní i náboženskou praxí, která může být spojena s veřejným aktivismem.⁵³ V některých případech se jedná o jediný nástroj, který jim umožňuje být takto veřejně aktivní. Mnoho muslimských žen vychází ve svém feministickém pohledu na svět a svou roli ve společnosti z výkladu Koránu a ze sociálních reforem zavedených zakladatelem islámu prorokem Mohamedem.⁵⁴ Zákaz zahalování žen vyznávajících islám zároveň muslimské feministky interpretují jako pokus o kontrolu ženského těla, a tudíž odebrání možnosti rozhodovat o svém vlastním těle.

Historicky bylo zahalování také nástrojem politiků v muslimských i nemuslimských státech. V roce 1956 dal egyptský prezident Gamál Abd an-Násir ženám volební právo, zaručil jim rovná práva a považoval placené zaměstnání pro ženy za něco zásadního pro budování státu. Zřízení „státu feminismu“ bylo spojeno s povznesením a modernizací Egypta.⁵⁵ V 70. a 80. letech však „islámské obrazoborecké hnutí“ začalo prosazovat „autentický islám“ jako opozici k „západnímu islámu“ a velké množství mladých muslimek na univerzitách začalo nosit hidžáb.⁵⁶ Zahalování muslimských žen bylo často spojováno s politikou, jelikož naznačovalo, s kým sympatizují. Tento jev byl patrný nejen v Egyptě, ale také v Íránské republice během roku 1979, kdy bohužel řetězec událostí vedl k segregaci a vyřazení žen z veřejného prostoru.⁵⁷ Stejně podmínky začaly platit i pro ženy v Pákistánu. Pákistánské ženy proti tomuto režimu bojovaly vytvářením feministických skupin, které prosazovaly práva žen, a aby daly najevo svůj nesouhlas s „nepřátelským právním a kulturním prostředím pro ženy“, pálily své závoje.

Praxe pálení závoje je v Íránu relativně častá i dnes. Muslimské ženy těmito činy bojují proti represivnímu státnímu režimu a opatřením takzvané „mravnostní policie“. Zahalování, respektive nezahalování pak může být feministickým i aktivistickým způsobem sebeprosazení či vyjádření se ve společnosti. Události 11. září v Americe způsobily nárůst diskriminace a předsudků vůči muslimské komunitě, a potažmo tedy muslimským ženám. Muslimky se v reakci na tuto vlnu snaží nově definovat význam zahalování jako „volání po rovnosti“.⁵⁸ Zahalování i nezahalování pak lze v každé situaci interpretovat jinak, a proto by nemělo být považováno pouze za nefeministické.

⁵⁰ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁵¹ Bečka, Jiří, Mendel, Miloš. 1998. *Islám a České země*. Olomouc: Votobia.

⁵² Muslim Sexual Ethics: Veiling and the Hijab. *Brandeis University* [online]. Dostupné z: <https://www.brandeis.edu/projects/fse/muslim/veil.html>

⁵³ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁵⁴ Mohamed zlepšil postavení žen a dal jim mnohá práva, která v té době neměly. Ženy také sehrály důležitou roli při zavádění islámu a jeho rozšiřování.

⁵⁵ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁵⁶ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁵⁷ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁵⁸ Ahmed's analysis of increased 'veiling' wins religion prize. *Grawemeyer Awards* [online]. Dostupné z: <http://grawemeyer.org/ahmeds-analysis-of-increased-veiling-wins-religion-prize/>

Třídní rozdíly ve feministickém hnutí

Třídní charakter oblečení byl v ženském hnutí vždy zdrojem napětí a odrazem moci. Relativní vyloučení dělnických žen z protestů, na nichž bylo požadováno módní oblečení, způsobilo, že mnohým z těch nejvýraznějších akcí *WSPU*⁵⁹ vévodily ženy ze střední a vyšší třídy.⁶⁰

Protesty hnutí za osvobození žen většinou nebrala žádné ohledy na rasy a třídu. To lze ukázat na příkladu boje proti udalostem, které byly zaměřeny na objektivizaci ženského těla a které byly navrženy tak, aby potěšily mužský pohled. Jedna z těchto akcí se odehrávala v britské černošské komunitě, která měla dlouhou tradici soutěží krásy. Přestože se feministické aktivistky ve své obhajobě soustředily na nezbytný a prospěšný cíl (kritizovat objektivizaci ženských těl), nedokázaly vzít v úvahu, že pro mnoho modelek pocházejících z dělnického prostředí byl úspěch v soutěžích krásy prostředkem k získání lepšího společenského postavení a peněžních odměn. Tyto protesty, které velmi necitlivě zacházely s potřebami žen z dělnické třídy, tak posílily pověst feministek jako přehnaných kritiček a rigidních moralistek. Navíc dodaly důvěryhodnost myšlence, že feministky se staví proti heterosexuální erotice a potěšení. To v konečném důsledku ovlivnilo vnímání feminismu a také oslabilo jeho schopnost oslovit většinovou společnost.⁶¹ Feministky se nemohly shodnout, jestli je móda škodlivým výmyslem patriarchátu nebo prostředkem k vyjádření vlastního potěšení.

V 80. letech 20. století se módní pravidla změnila a feministky ve vyšším postavení začaly nosit kalhotové kostýmy a saka s ramenními vycpávkami. Sako bylo často rudé a vrátily se také podpatky; tato kombinace vyjadřovala směr moci a sexuality.⁶²

New Zealand Rational Dress Association (v překladu: *Novozélandská asociace racionálního odívání*), požadovala, aby ženám bylo povoleno přestat nosit korzety, jež omezovaly pohyb a dýchání. Některé ženy to vnímaly jako čistě zdravotní reformu, jiné za právo žen na svobodu pohybu na veřejných místech, svobodu jezdit na kole a sportovat. Tyto zastánkyně **Oděvní reformy za racionální oděv**, tedy ženy v kalhotách byly často zobrazovány jako ženy, kterým chybí cit pro módu. **Mnohým feministkám připadaly nové možnosti oblékání jako mocný prostředek pro vyjádření vzdoru v běžném životě.** Ženy popisovaly, jak moc je uspokojilo, že

⁵⁹ Women's Social and Political Union (v překladu: Sociální a politický svaz žen) byla britská organizace sufražetek, která bojovala za právo žen volit. Organizace byla založena v roce 1903 a rozpuštěna v roce 1917. V roce 1918 ženy starší 30 let dostaly právo volit; a v roce 1928, pod Konzervativní vládou, konečně vyhrály i stejné podmínky jako muži.

⁶⁰ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶¹ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶² Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

se mohly oblékat pro sebe a pro ostatní ženy a nemusely se řídit jen konvenční módou či módou definovanou muži.⁶³

V tomto období, kdy se feministky vzpíraly módním konvencím, odhazovaly podprsenky a odmítaly si holit tělesné ochlupení, se však ženy, které měly blíže k moci, musely strategicky rozhodnout, jak naložit v politice s touto novou feministickou tendencí. Například britská politička Valerie Wise, která poskytovala ženským organizacím velké finanční dary, se oblékala konvenčně (nosila například šaty a saka). Zastávala názor, že pokud by nosila kontroverzní kalhoty, lidé by neposlouchali, co říká, ale místo toho by posuzovali její oblečení.⁶⁴

Homofobie ve feministickém hnutí

Americké aktivistky si ve 20. století brzy všimly homofobní povahy feministického hnutí. **Lesby se setkávaly s marginalizací a se shazováním jejich názorů a problémů.**⁶⁵ Tento rozpor bylo potřeba vyřešit, a proto byl roku 1969 uspořádán kongres za sjednocení žen.⁶⁶ To se však nepodařilo a Betty Friedan⁶⁷ a její následovnice nadále projevovaly silnou homofobii. **Lesby označovaly za hrozbu, která ohrožuje jednotu a veřejnou přijatelnost ženského hnutí.** Vyzdvihovaly stereotypní nahlížení na homosexuální orientaci a označovaly ho za zdroj extremismu, který podle nich usiluje o zapuzení mužů a o zavržení těhotenství a mateřství. To vedlo jen k větší vlně hněvu vůči této homofobii a tak vznikaly kontra-kampaně mířené na ženský aktivismus, s cílem vyzvat heterosexuální feministky ke sjednocení ženského hnutí.⁶⁸ **Radikální lesby**⁶⁹ vytvořily manifestem s názvem *Žena, jež se cítí být ženou*, kde popisují, kdo to je lesba: „Je to žena, která se často již v extrémně raném věku chová podle svého vnitřního nutkání být plnohodnotnější a svobodnější lidskou bytostí, než ji společnost chce dovolit. Tyto potřeby a činy ji v průběhu let staví do bolestných konfliktů s lidmi, situacemi, přijatelnými způsoby myšlení, cítění a chování.“⁷⁰

⁶³ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶⁴ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶⁵ Hooks, B. 2000. *Feminist theory: From margin to center*. Pluto Press.

⁶⁶ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶⁷ Zakladatelka americké feministické organizace *National Organisation for Women* (v překladu: *Národní organizace pro ženy*).

⁶⁸ Delap, L. 2022. *Feminismy: Globální dějiny*. ISBN: 978-0226754093.

⁶⁹ Radikální lesby (v originále: *Radical lesbians*) je lesbické hnutí, které vzniklo částečně proto, že hlavní proud feminismu aktivně nezahrnoval práva leseb nebo za ně nebojoval. Hnutí vzniklo ve Spojených státech v 50. a 60. letech 20. století.

⁷⁰ The Woman - Identified Woman. 1970. Online. Dostupné z: <https://repository.duke.edu/dc/wlmpc/wlms01011>

Nicméně problém feminismu, který marginalizuje lesby, měl mimo Evropu a severní Ameriku malou odezvu. K tématu sexuality se na světové konferenci o ženách⁷¹, která se konala v Mexiku v roce 1975, mnohé účastnice z globálního Jihu nestavěly ani přinejmenším jako k prioritě. V rámci globálního Jihu bylo například v Indii toto téma vnímáno jako západní import, což Indky podněcovalo k nevoli a k odmítání ho řešit.⁷²

Transfobie ve feministickém hnutí

Jeden z konfliktů, který v současném feminismu rezonuje, zahrnuje tzv. radikální feministky⁷³, které vylučují transženy⁷⁴ z míst a komunit určených pro ženy a lesby. Protistranou jsou pejorativně označovány jako: „transgender-vylučující radikální feministky“ nebo zkráceně „TERF“. Na straně druhé stojí trans ženy, jejichž biologické pohlaví při narození nebylo ženské, nicméně se cítí být ženami, označují se tak a chtějí se také účastnit akcí pro ženy nebo alespoň mít tu možnost.⁷⁵

Radikální feministky argumentují, že genderová identita⁷⁶ je „ideologie“, která poškozují práva žen. Feminismus má podle nich zahrnovat pouze ženy označené při narození jako ženy, tzn. cisgender ženy⁷⁷. Na druhé straně stojí trans ženy, které tvrdí, že jejich vylučování z akcí pro ženy, z proženských/feministických organizací, vylučování z feminismu či nerespektování jejich přání být označovány jako ženy, jsou akty transfobie.⁷⁸

Jedním z prvních momentů, který lze označit za transfobii ze strany leseb, nastal během první národní lesbické konference na Kalifornské univerzitě v Los Angeles v roce 1973. Na tomto místě vystoupila transgender folková zpěvačka Beth Elliot, která byla vypískána z pódia výkřiky „Je to zatracený chlap!“.⁷⁹

⁷¹ Jednalo se o první mezinárodní konferenci pořádanou OSN, která se zaměřila výhradně na ženské otázky a znamenala zlom v politických směrnicích. Po tomto setkání byly ženy považovány za součást procesu tvorby a provádění politiky, nikoli za pasivní příjemkyně pomoci.

⁷² Naisargi, D. N. 2012. *Queer activism in India: A story in the anthropology of ethics*. Duke University Press.

⁷³ Transgender-vylučující radikální feministky.

⁷⁴ Trans žena je žena, která byla při narození identifikována jako muž v důsledku narození s tradičně mužskými pohlavními orgány.

⁷⁵ Compton, J. 2019. 'Pro-lesbian' or 'trans-exclusionary'? Old animosities boil into public view. *NBC News* [online]. Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/pro-lesbian-or-trans-exclusionary-old-animosities-boil-public-view-n958456>

⁷⁶ tj. možnost označit se a hlásit se podle vlastní identifikace k maskulinitě, feminitě, různé kombinaci obou nebo k žádnému z uvedených genderů.

⁷⁷ Cisgender je označení pro osoby, jejichž pohlavní identita odpovídá pohlaví, které jim bylo určeno při narození.

⁷⁸ Compton, J. 2019. 'Pro-lesbian' or 'trans-exclusionary'? Old animosities boil into public view. *NBC News* [online]. Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/pro-lesbian-or-trans-exclusionary-old-animosities-boil-public-view-n958456>

⁷⁹ Faderman, L. 2015. *The gay revolution: The story of the struggle*. Simon and Schuster.

Nejznámější spor mezi „radikálními feministkami“ a trans ženami se však točil kolem Hudebního festivalu pro ženy v Michiganu. Jednalo se o každoroční událost pouze pro ženy, která byla mezi lesbami oblíbená. V roce 1991 organizátorky festivalu požádaly trans ženu, aby tento festival opustila. Hudební festival pro ženy v Michiganu nikdy nevydal oficiální politiku proti trans ženám účastnícím se festivalu, podle americké historičky Lilian Faderman ale organizátorky otevřeně prohlásily, že to byl prostor „pouze pro ženy narozené jako ženy“.⁸⁰

Tento festival se stal symbolem vyloučení mnoha trans žen, které zažily vyloučení z prostor pouze pro ženy nebo pouze pro lesby. Podle Faderman mnoho návštěvnic festivalu a dalších lidí obhajujících práva transgender osob nesdílelo postoj festivalu.⁸¹

Toto přetrvávající znepokojení z trans-exkluzivního postoje některých feministek a feministů či feministických organizací dalo v roce 2018 vzniknout prohlášení „Not In Our Name“ (v překladu: „Ne naším jménem“).⁸² Jedná se o prohlášení o trans-integraci od osmi nejvýznamnějších lesbických vydavatelství v USA, Kanadě, Austrálii a Spojeném království, které deklaruje, že trans-inkluze, transženy ani genderová identita neohrožují lesbické ženy a práva žen. Tuto myšlenku veřejně odsuzují a tímto prohlášením vysílají poselství solidarity k trans komunitě: „Opravdu nás znepokojuje poselství, které tyto takzvané lesbické publicistky vysílají trans ženám a mladým lesbám – včetně transleseb – a chceme dát jasně najevo, že to není naším jménem.“⁸³

Konflikty vně feministického hnutí

Anti-gender hnutí

Antigenderové hnutí začalo v 90. letech 20. století. Vědci a vědkyně zabývající se tímto hnutím spojují jeho začátek s katolickou reakcí na Mezinárodní konference OSN o populaci a rozvoji a se Světovou konferencí o ženách, po nichž OSN začala uznávat sexuální a reprodukční práva. Svatý stolec se obával, že toto uznání povede k interupcím jako lidskému právu, delegitimizaci mateřství a normalizaci homosexuality.⁸⁴

⁸⁰ Compton, Julie. 2019. 'Pro-lesbian' or 'trans-exclusionary'? Old animosities boil into public view. *NBC News* [online]. Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/pro-lesbian-or-trans-exclusionary-old-animosities-boil-public-view-n958456>

⁸¹ Faderman, Lillian. 2015. *The Gay Revolution: The Story of the Struggle*. Simon and Schuster.

⁸² Not in our name. *Diva* [online]. Dostupné z: <https://diva-magazine.com/2018/12/19/not-in-our-name/>

⁸³ Not in our name. *Diva* [online]. Dostupné z: <https://diva-magazine.com/2018/12/19/not-in-our-name/>

⁸⁴ Kuhar, R., D. Paternotte (eds.). 2017. *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. Rowman & Littlefield.

Reprodukční právo, právo na manželství pro všechny, právo mužů projevovat empatii či boj proti domácímu, sexuálnímu a genderově podmíněnému násilí, to jsou témata, která se stala ústřední koncepcí toho, proti čemu Antigenderové hnutí brojí a co nazývají *genderovou ideologií*⁸⁵. Prosazování výše zmíněných práv či vzdělávání v lidskoprávních tématech je tím, co je napadáno konzervativními politickými stranami či skupinami společnosti a satelitními organizacemi římskokatolické církve.⁸⁶

Gender studies a mužská studia

V 70. letech 20. století se rozvíjejí gender studies a feministická antropologie, která kriticky reaguje na antropologické texty věnující se ženám pouze jako pasivním postavám, které jsou pozorovány, ale nepromlouvají, a to i přesto, že z demografického hlediska představují polovinu zkoumané populace.⁸⁷ V této době se také ustavilo rozlišování mezi **pohlavím**, jakožto biologickou daností, a **genderem** coby kulturně, sociálně a dobově podmíněnými významy, které jsou připisovány biologicky daným rozdílům mezi ženami.⁸⁸

Sociální antropologové a antropoložky od té doby vesměs jednoznačně trvají na sociálním a kulturním tvoření kategorie genderu, neboť tuto skutečnost dosvědčuje existence rozličné podoby genderových rolí ve společnostech v různých koutech světa⁸⁹ či příklady „třetích genderů“.⁹⁰

V 80. letech 20. století se pak již pevně ustavuje oblast antropologie genderu, která vychází z předpokladu, že je třeba zkoumat nikoli pouze muže či pouze ženy, ale je třeba se zaměřit na „genderové vztahy jako strukturující princip všech lidských společností a studium vzájemných vztahů mužů a žen“.⁹¹

V této době vznikají i mužská studia⁹² a následně i maskulinní studia či studia maskulinit. To byl logický výsledek uznání, že maskulinita, stejně jako femininita, jsou produkty genderových

⁸⁵ nebo také genderovou teorií nebo genderismem. Nicméně jednotná definice tohoto výrazu chybí.

⁸⁶ Kováts, E. 2017. The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy. *Gender and far right politics in Europe*. pp. 175-189.

⁸⁷ Ardener, E. 1975. Belief and the Problem of Women. In S. Ardener (ed.), *Perceiving Women*. London, Toronto, Melbourne. pp. 1–17.

⁸⁸ Oakleyová, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha:Portál.

⁸⁹ Meadová, M. 2011. *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha.

⁹⁰ Whitehead, H. 1981. The bow and the burden strap: a new look at institutionalized homosexuality in native North America. In S. B. Ortner – H. Whitehead (eds.), *Sexual Meanings. The Cultural Construction of Gender and Sexuality*. Cambridge. pp. 80–111.

⁹¹ Moore, H. Co se stalo se ženami a muži?. *Cargo* 3/4, 2001 [1999], str. 174–197. In: Budilová, L. *Sociálně–antropologické studium příbuzenství a genderu se zvláštním zřetelem k českému kontextu*. *Historická demografie* 39/2015.

⁹² Nevyhnutelným se také ukázalo rozlišení studií týkajících se mužů (men's studies) od studií zaměřujících se na maskulinitu pojímané jako kódy společenského významu, jejichž nositeli jsou

vztahů a v souvislosti s tím jsou zároveň konstrukty závislémi na společenských a historických faktorech.⁹³

K dalšímu vývoji pak na daném poli dochází od let devadesátých, kdy se zejména pod vlivem Bourdieuho Teorie jednání prosazuje přístup, podle něhož „genderové role a kategorie nejsou pevné a musejí být v praxi stále konstruovány, performovány“^{94, 95}.

Queer studies

Queer teorie se zrodila v oblasti gay, lesbických a genderových studií v reakci na rostoucí neklid způsobený tím, jak byly gay a lesbické identity reprezentovány, jak v rámci politického aktivismu, tak americkým akademickým světem během 80. a na počátku 90. let 20. století. Základem jejího vzniku byla vůle těch subjektů, jejichž myšlenky a zájmy nebyly reprezentovány žádnou dominantní a sjednocenou gay skupinou, získat možnost sebe prezentace a větší prostor k seberealizaci. **Tito lidé poukazovali na nedostatky etnického rámce používaného hnutím za osvobození homosexuálů a na jeho neschopnost uvědomit si své přirozené předsudky upřednostňující bělošství a střední třídu.**⁹⁶

Výraz „queer“ byl původně příkladem nenávisného označení pro všechny jedince, „bez rozlišení na gaye, lesby a jakékoli jiné sexuální subjekty vnímané jako perverzní (...), které se nepodřizují binárnímu rozdělení heterosexuální/homosexuální“.⁹⁷ Později se však označení *queer* vrátilo od pejorativního používání zpět k neutrálnímu nebo pozitivnímu sebeidentifikačnímu označení LGBTQI+ lidí.⁹⁸ Tato jazyková volba také předznamenává jednu ze základních charakteristik queer, kterou je touha po subverzivním přivlastnění samotného slova. „Opakováním, reartikulací a přetvářením významu, queer otevírá dveře pro

právě muži (masculinity studies). Oba dva termíny jsou však dodnes používány v podstatě zaměnitelně.

⁹³ Filipowicz, M. 2010. *Možnosti využití maskulinních studií pro výzkum české literatury 19. století*.

Dostupné z:

https://service.ucl.cas.cz/edicee/images/data/sborniky/kongres/%C4%8Cesk%C3%A1%20literatura%20v%20perspektiv%C3%A1ch%20genderu/005_marcin_filipowicz.pdf

⁹⁴ Performativní chápání maskulinity a femininity je hraní genderu v souladu s různými sociálními situacemi. Vychází z chápání genderu jako fluidní kategorie.

⁹⁵ Budilová, L. 2015. *Sociálně–antropologické studium přibuzenství a genderu se zvláštním zřetelem k českému kontextu*. Historická demografie 39: 271–291.

⁹⁶ Seidman, S. 2007. Identity and Politics in a “Postmodern” Gay Culture. In Michael Warner (ed.). *Fear of a Queer Planet*. Minneapolis: University of Minnesota press. 2007, pp. 105–142.

⁹⁷ Pustianaz M. 2004. Queer Studies. In Michele Cometa (ed). *Dictionary of salso culturali, Roma, Meltemi*. pp. 441–42.

⁹⁸ Pustianaz M. 2004. Queer Studies. In Michele Cometa (ed). *Dictionary of salso culturali, Roma, Meltemi*. pp. 441–42.

řešení doposud nelegitimizovaných výzev a uvolňuje prostor pro nové a neočekávané formy vyjádření".⁹⁹

Podstata queer studií tedy spočívá v interpretaci kulturních produkcí a reprezentací sexuality a identity, a proto se tento přístup označuje za společný základ queer studií, gay a lesbické tradice a feminismu. Queer teorie¹⁰⁰ však do kontextu nových nároků více či méně vědomě vložila koncept identity/sexuality občanství, prosazovaný především afroamerickými homosexuály¹⁰¹ a tzv. sexuálními rebely¹⁰² (což je patrné jak v literatuře faktu, tak v aktivní politické propagaci). V praxi to znamená, že začali vědomě pracovat se sexuální identitou, stejně jako s rasovou, etnickou a dalšími identitami. Tyto skupiny zkoumaly, jak jsou osoby s různými identitami vnímány, jak jsou omezovány a jak se to odráží na jejich postavení v občanské společnosti.¹⁰³

Tyto změny zdůrazňují význam faktorů, jako je rasa a třída, které již nejsou považovány za pouhé doplňkové prvky homosexuální identity. Místo toho jsou uznávány jako vzájemně propojené aspekty, které zpochybňují exkluzivitu europoidní rasy střední třídy v rámci homosexuální identity.¹⁰⁴

Dalším významným tématem bylo zkoumání cest, které vedou k potvrzení existence vícero modelů a forem sexuality, jež již nelze redukovat na převládající binární model heterosexuality/homosexuality. Tento model rozřazuje jedince pouze na základě pohlaví jejich sexuálního partnera a zjednodušeně organizuje identity do jedné ze dvou kategorií binárního rozdělení.¹⁰⁵

Závěrem můžeme říci, že dominantní esencialistická identita, kterou si osvojila americká homosexuální hnutí, čelila dvojí výzvě. První byla kritika ze strany afroamerické homosexuální kultury a „sexuálních rebelů“. Za druhé se jednalo o zpochybnění zavedené identity perspektivou, která „zdůrazňovala obrovskou socio-historickou rozmanitost významů a

⁹⁹ Carotenuto S. 2000. "A sui generis philosophy, the philosophy of Judith Butler". In: A. Bellagamba, P. Di Cori, M. Pustianaz. *Genres of traverse*. Vercelli: Mercurio. pp. 228–46: 238–29.

¹⁰⁰ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹⁰¹ Jedny z prvních antologií černošských homosexuálních hlasů jsou J. Beam (ed.), *In the Life*, Boston, Alyson, 1986 and E. Hemphill (eds.), *Brother to Brother*, Boston Alyson, 1991. Jednou z prvních intervencí týkajících se bisexuality nebo sexuality je L. Hutchins, L. Kaahumaru (eds.), *Bi Any Other Name: Bisexual People Speak Out*, Boston, Alyson, 1991.

¹⁰² To znamenalo kohokoli, kdo se odlišoval od normativních nebo mainstreamových názorů na sex nebo vztahy, takže často šlo také o feministky.

¹⁰³ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹⁰⁴ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹⁰⁵ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

struktur homosexuální touhy".¹⁰⁶ Ani se vznikem požadavku na větší uznání¹⁰⁷ lesbických žen a gayů, kteří jsou v rámci homosexuální hegemonické kultury nedostatečně zastoupení, jsou marginalizováni a nejsou předmětem diskurzu, nezapomíná nový queer přístup k sexualitě na řadu úspěchů gay a lesbického osvobozenického hnutí 70. let, jako např.¹⁰⁸:

- **1970**

- V Austrálii byla založena Organizace CAMP (Campaign Against Moral Persecution, v překladu: Kampaň proti morální perzekuci).
- V New Yorku se konal první průvod hrdosti LGBT Pride.
- Carl Wittman napsal knihu *A Gay Manifesto*.

- **1971**

- Homosexualita byla dekriminována v Rakousku, Kostarice a Finsku.
- Historicky první stejnopohlavní manželství bylo zaznamenáno ve veřejných spisech jakéhokoli orgánu státní správy ve Spojených státech.
- Na Michiganské univerzitě byla zřízena první kancelář LGBT programů na vysoké škole, tehdy známá jako "Gay Advocate's Office".

- **1972**

- Švédsko jako první země na světě umožňuje transgender osobám legálně změnit pohlaví a poskytuje bezplatnou hormonální terapii.

- **1973**

- Homosexualita již není považována za nemoc: V Austrálii a na Novém Zélandu Federální rada prohlásila, že homosexualita není nemoc. Ve Spojených státech Americká psychiatrická asociace vyřadila homosexualitu ze svého Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch.
- Americká country skupina Lavender Country vydala stejnojmenné album, které je prvním známým albem s gay tematikou v historii country hudby.

- **1974**

- Chile umožnilo transgender osobám legálně změnit jméno a pohlaví v rodném listě poté, co podstoupí operaci změny pohlaví, a stalo se tak druhou zemí na světě, která tak učinila.

¹⁰⁶ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹⁰⁷ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹⁰⁸ 1970s in LGBT rights. *Wikipedia.com* [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/1970s_in_LGBT_rights

- V San Franciscu vznikla první homosexuální softballová liga na světě pod názvem Community Softball League, která nakonec zahrnovala ženské i mužské týmy.
- **1975**
 - V Británii začíná vycházet časopis Gay Left.
 - Byla založena první organizace bojující za práva a osvobození homosexuálních amerických indiánů a indiánek nazvaná Gay American Indians.
- **1976**
 - Americká episkopální církev přijímá rezoluci, která potvrzuje homosexuály jako Boží děti, „které mají plný a rovnocenný nárok na lásku, přijetí a pastorační péči církve“.
- **1977**
 - V San Franciscu se konal první gay filmový festival na světě.
- **1978**
 - Osmibarevná duhová vlajka byla poprvé použita jako symbol homosexuální hrdosti.
- **1979**
 - Proběhly „The White Night Riots“. Tisíce lidí vyšly do ulic, aby protestovaly proti mírnému trestu, který dostal Dan White za vraždu místního politika a bojovníka za práva homosexuálů Harveyho Milka a starosty George Mosconeho.

Tento nový queer přístup se snaží odklonit od rigidních binarit heterosexuální/homosexuální a maskulinní/femininní. Místo toho zdůrazňuje, že lidská sexualita je v podstatě polymorfni a bisexuální. Dále se snaží objasnit, proč se ve společnosti projevuje sexuální represe¹⁰⁹ a usiluje o transformaci boje za sexuální osvobození do širší genderové revoluce, čímž zdůrazňuje souvislost mezi genderem a sexualitou.¹¹⁰ Nicméně někteří z prozíravějších queer teoretiků a teoretiček, kteří si uvědomují současná omezení při rozbíjení konstruktů genderu a sexuality, navzdory jejich předchozí dekonstrukci v teoretickém diskurzu,¹¹¹ usilují o to, aby se cíl politického osvobození zdál méně idealistický. Zdůrazňují, že v předchozích tradicích chyběla „věrohodná strategie transformace a sociálního ukotvení režimu homosexuální,

¹⁰⁹ Altman, D. 1971. *Homosexual repression and liberation*. New York: NYU Press, p. 84.

¹¹⁰ Seidman, S. 2007. Identity and Politics in a “Postmodern” Gay Culture. In Michael Warner (ed.). *Fear of a Queer Planet*. Minneapolis: University of Minnesota press. pp. 105-142.

¹¹¹ Pustianaz, M. 2004. Queer Studies. In Michele Cometa (edited by), *Dictionary of salso culturali*, Roma, Meltemi. pp. 441–42.

respektivě heterosexuální identity v osvobozeném post-identitním uspořádání".¹¹²

Rozdíly a podobnosti mezi lesbickými a gay studii, genderovými studii a queer teorií

Queer teorie se potýkala s řadou problémů při snaze o účinné začlenění do politického diskurzu různých gay a lesbických aktivistických hnutí, a také při identifikaci svých základních teoretických principů.¹¹³ Judith Butler (uznávaná jako jedna z nejvlivnějších queer teoretiček především díky své knize *Gender Trouble*) neskrývala své osobní opovržení nad tím, že byla označena za součást tzv. queer teorie v době, kdy již byla teoretická debata do značné míry zahájena díky její vlastní práci.¹¹⁴ Zdůrazňovala, že „ji nikdy nenapadlo být součástí queer teorie”.¹¹⁵ Prostřednictvím řady negací se objevuje přesné datum vzniku queer teorie, a to rok 1990, který se shoduje s datem publikace článku, v němž Teresa de Lauretis úspěšně vyzvala k zamyšlení nad jistotami nabytými v tématu gay a lesbické identity.¹¹⁶

Teresa de Lauretis upozorňovala, počínaje svou publikací *Differences*, na další problémy, kterými je potřeba se zabývat. Hovořila o množících se případech přivlastňování termínu queer v kontextech a pro účely, které původně nebyly předpokládány. Svými rozmluvami dala podnět k teoretickému přehodnocení „problematiky naturalizace homosexuality, k níž došlo v gay a lesbických studiích”.¹¹⁷ Několik let poté de Lauretis napsala:

„Pokud se v tuto chvíli ptáte, čtenáři, jaký je rozdíl mezi lesbickými a gay studii, genderovými studii a queer teorií, mohu odpovědět jen to, že nevím. Všechny tyto výrazy se používají jak na univerzitách, tak v nakladatelstvích se slabými a nepřesnými odkazy, většinou za účelem propagandy, přilákání studentů nebo zvýšení prodeje knih.”¹¹⁸

V souvislosti s výše uvedeným vysvětlila i motivaci, jež ji přivedla k nutnosti objasnění významu pojmu *queer*:

„Chtěla jsem otevřít debatu a diskutovat jednak o tom, že mužská a ženská

¹¹² Carotenuto S. 2000. "A sui generis philosophy, the philosophy of Judith Butler". In: A. Bellagamba, P. Di Cori, M. Pustianaz. *Genres of traverse*. Vercelli: Mercurio. pp. 228–46: 238–29.

¹¹³ Seidman, S. 2007. Identity and Politics in a "Postmodern" Gay Culture. In Michael Warner (ed.). *Fear of a Queer Planet*. Minneapolis: University of Minnesota press. pp. 105-142: 128.

¹¹⁴ Butler, J. 1993. *Bodies that Matter: On the discursive limits of sex*. Routledge New York & London.

¹¹⁵ Butler, J. 1993. *Bodies that Matter: On the discursive limits of sex*. Routledge New York & London.

¹¹⁶ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹¹⁷ Manieri F., Fiorilli O. 2011. *Queer: a look through*, in L. Borghi, F. Manieri, A. Pirri (eds.). *The Five Lesbian Days in Theory*. Roma Ediesse. pp. 107-35.

¹¹⁸ De Lauretis, T. 1999. *Eccentric Subjects*. Milano: Feltrinelli. pp. 104–105.

homosexualita jsou bez ohledu na pohlaví stejnou formou sexuality, a druhak o tom, že ji lze identifikovat pouze v kontrastu s heterosexuální (…). V této souvislosti je nutné se odvážně zabývat problémem nerovnosti mezi lesbickými ženami a gay muži (…), zkoumat jak společné základy, tak specifické základy jejich praxe (…), a sebereprezentaci homosexuality, s ohledem na různé případy genderové, třídní a rasové příslušnosti (…). Tímto způsobem bychom změnili hranice a možnosti účinného spojení navzdory našim rozdílům, místo abychom se přizpůsobili nepohodlnému soužití pod stejnou značkou. (...) To byl návrh *queer* teorie, jak jsem si ji představovala. Nyní mohu pouze sledovat, jak se tento termín šířil a jak byl používán a zneužíván."¹¹⁹

Teresa de Lauretis si uvědomovala, že „společná fronta nebo politické spojení mezi gayi a lesbami (...) bylo možné a nutné (...) vzhledem k naléhavé situaci v zemi v souvislosti s výskytem AIDS a všudypřítomným a institucionálním utlačováním queer osob všech pohlaví“.¹²⁰ K jednomu z těchto nezbytných spojení mezi gay muži a lesbickými ženami došlo na počátku 80. let v době rostoucí pandemie HIV (zejména ve Spojených státech). Lesbické uskupení, které si říkalo Blood Sisters (v překladu: Krvavé sestry), se rozdělilo do několika podskupin, které pořádaly sbírky krve pro gaye s nemocí AIDS – muže, kteří zoufale potřebovali transfuzi krve. Mnoho leseb se nabídlo, že darují krev poté, co bylo gayům dárcovství zakázáno, protože se úřady snažily zastavit šíření viru HIV. Tyto lesby byly také hlavními pečovatelnami o gaye nakažené virem HIV. V této době zdravotní sestry nevstupovaly do pokojů homosexuálních pacientů s AIDS a také lékaři mluvili s pacienty pouze ode dveří.¹²¹

T. de Lauretis chtěla skrze využívání termínu *queer* nalézt řešení problému způsobeného vzájemnou zaujatostí mezi gay a lesbickými skupinami.¹²² Záměrem bylo „problematizovat některé diskurzivní konstrukce v oblasti gay a lesbických studií“.¹²³ Poukazuje především na skutečnost, že neexistují pouze genderové rozdíly, ale také rasové či třídní rozdíly, které četní aktivisté/aktivistky, teoretici/teoretičky a spisovatelé/spisovatelky zdůrazňovali již v 80.

¹¹⁹ De Lauretis, T. 1999. *Eccentric Subjects*. Milano: Feltrinelli. pp. 104–105.

¹²⁰ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹²¹ Wilde, J. 2021. Lesbian 'Blood Sisters' were a crucial part of the battle against AIDS in the 1980's. *Ggn.ie* [online]. Dostupné z: <https://gcn.ie/lesbian-blood-sisters-crucial-1980s-aids/> a také Markides, John-Paul. 2021. They gave us their blood to keep us alive. *The Diocese of Huron* [online]. Dostupné z: <https://diohuron.org/news/they-gave-us-their-blood-to-keep-us-alive>

¹²² De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹²³ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

letech.¹²⁴ Požadavek na používání termínu *queer*¹²⁵ znamená uznání hlubokých rozporů mezi lesbickými a gay skupinami ve Spojených státech. Lesbické skupiny se spojily s ženským hnutím, ale čelily odporu některých feministických skupin z důvodů jejich homofobních postojů. Mezitím se skupiny gayů již rozdělily na ty, kteří věřili v esencialistickou sebe prezentaci, a na ty, kteří dávali přednost konstruktivistickým přístupům. **Teorie queer se tedy ve své první fázi formovala v souladu s myšlenkami gay a lesbických studií a nevystupovala proti této tradici s novým racionálním výkladem sexuality.** Mnohé odborné texty nesoucí se v duchu tématiky queer se však do značné míry nezaměřují na dřívější nesnáze, které charakterizují vztah mezi gay a lesbickou složkou, ale naopak často zamlčují přesný vznik a vývoj queer teorie. **Do dnešního dne zůstávají tyto dvě oborové oblasti, tedy queer a gay a lesbická studia poměrně jasně odděleny.** Proto je možné hovořit o přítomnosti „významných rozdílů v tezích LGBT a queer teorie (...), z nichž některé zahrnují disciplinární rozdíly (sociální a humanitní vědy), různé modely disciplinárního a interdisciplinárního výzkumu a pochybnosti o stabilitě a proměnlivosti sexuálních a genderových identit“.

Podle této perspektivy se queer teorie, která „destabilizuje a rozvrací představu pevných sexuálních a genderových identit“,¹²⁶ stala jedním z hlavních nepřátel gay a lesbického kánonu - který zdůrazňuje „stabilitu homosexuálních identit“¹²⁷ – a znovu tak vyvolává interní dilema pramenící z potřeby, aby LGBT i queer studia „koexistovala v progresivním a produktivním prostředí, v němž se vzájemně nepodporují ani neusilují o myšlenkovou hegemonii“.¹²⁸ Touha po mírovém řešení problémů v rámci gay a lesbických studií se nenaplnila. Místo toho se ustálilo svévolné přivlastňování myšlenky de Lauretis řadou odborníků, kteří nezávisle na sobě vytvořili nová vysvětlení a příklady *queer*.¹²⁹ Vznikla řada modelů homosexuality, které si ovšem často silně protiřečily, nebo různých strategií emancipace opomíjených sexualit. **Kvalitativní úroveň a počet těchto aktivit umožnily vytvoření nové queer kultury, a to proto, že „to, co je nyní zařazeno do oblasti gay a lesbických studií a studií sexuality, musí nutně zohledňovat teoretický kapitál, který se nyní konečně ustálil“.** Tyto činnosti přinesly hmatatelné výsledky v kultuře aktivismu a nabízejí „odlišnou koncepci spojenectví mezi různými sexuálními subjektivitami (...) a věnují větší pozornost kulturním,

¹²⁴ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹²⁵ De Lauretis, T. 1999. "Queer theory: Lesbian and gay sexualities an introduction." *Differences* 3.2. pp: iii-xviii.

¹²⁶ Lovaas, K. E., Elia J. P., Yep G. A. 2006. *LGBT studies and queer theory. New conflicts, collaborations and contested terrain.* New York: Harrington Press. pp. 6-7.

¹²⁷ Lovaas, K. E., J. P. Elia, G. A. Yep. 2006. *LGBT studies and queer theory. New conflicts, collaborations and contested terrain.* New York: Harrington Press. pp. 6-7.

¹²⁸ Lovaas, K. E., J. P. Elia, G. A. Yep. 2006. *LGBT studies and queer theory. New conflicts, collaborations and contested terrain.* New York: Harrington Press. pp. 6-7.

¹²⁹ Lovaas, K. E., J. P. Elia, G. A. Yep. 2006. *LGBT studies and queer theory. New conflicts, collaborations and contested terrain.* New York: Harrington Press. pp. 6-7.

rasovým, náboženským a třídním rozdílem v rámci násilně homogenní gay komunity nebo domnělé lesbické komunity".¹³⁰

Teorie sexuality

Gayle Rubin, americká kulturní antropoložka a teoretička, se ve své eseji *Thinking Sex* z roku 1984 zabývala společenskými konstrukty sexuality. Zkoumala hodnotové systémy, které různé sociální skupiny, ať už feministické nebo patriarchální, přisuzují různým formám sexuálního chování. Tyto hodnotové systémy klasifikují některá chování jako morálně přijatelná a přirozená, zatímco jiná, například homosexualitu nebo BDSM, označují za deviantní a nepřirozená.¹³¹

Spis Gayle Rubin *Thinking Sex* je jednou z nejautoritativnějších žádostí marginalizovaných a opomíjených komunit o občanství. V eseji Rubin zkoumala, jak jsou vnímáni jedinci s různými identitami a jak to ovlivňuje jejich postavení v občanské společnosti. Význam textu jasně říká, že „království sexuality má také svou vlastní osobní a vnitřní politiku, své nerovnosti a své modely útlaku“¹³², a vyzývá k emancipaci, přičemž se odvolává především na Michela Foucaulta a jeho způsob myšlení o sexualitě. Foucault byl podle Rubin mezi prvními, kdo se odvolával na *Dějiny sexuality* a uznával tento spis jako „vlivnější a symboličtější z nové doktríny o sexu“¹³³, protože dokázal „kritizovat tradiční chápání sexuality jako přirozeného pudu, který se touží osvobodit od společenské kontroly“, a zároveň poskytl informace o „historii sexu“ a vytvořil „konstruktivistickou alternativu k sexuálnímu esencialismu (...)“.¹³⁴ Gayle Rubin zdůrazňuje utlačovatelský charakter „moderního sexuálního systému, který obsahuje třídy sexuální populace rozvrstvené na základě fungování sociální hierarchie“¹³⁵, protože „většina lidí zaměňuje své sexuální preference za univerzální systém, který funguje nebo by měl fungovat pro každého“.¹³⁶ Z vědeckého hlediska zkoumání sexuální kultury v 80. letech 20. století velmi připomíná atmosféru 50. a 60. let ve Spojených státech. Toto rané

¹³⁰ Arfini E.A.G., C. L. Iacono (eds.). 2012. *Reverse Canon*. Pisa: ETS. p. 35-36.

¹³¹ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³² Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³³ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³⁴ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³⁵ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³⁶ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

období se vyznačovalo zvýšenými obavami v rámci vnímání „homosexuální hrozby“ a z nejednoznačného vymezení pojmu „původce sexuálního obtěžování“ (v originále: „sexual harasser“).¹³⁷ Toto uvažování nebylo odůvodněno pouze obnovením represivního myšlení a aktivit, ale stalo se tak zejména v reakci na stupňující se paniku kolem AIDS.

Tato historicky-společenská doba se dále vyznačuje směřováním za tvorbou systematictějšího hnutí za osvobození homosexuálů, které bylo inspirováno Stonewallskými nepokoji¹³⁸, které rovněž hrály klíčovou roli při vývoji *Thinking Sex*.¹³⁹ Podobné iniciativy vzešly i od dalších disidentských skupin sexuality,¹⁴⁰ které se začaly sdružovat a usilují o zopakování úspěchů homosexuální komunity. Do těchto skupin patří například osoby, které se identifikují jako „bisexuální, sadomasochistické, osoby preferující transgenerační vztahy, transgender osoby, transvestité apod.“¹⁴¹ Veškeré tyto aktivity se odehrávají v období, které se vyznačuje utvářením pocitu společenství a získáváním identity.¹⁴²

Analýza od Rubin se snaží najít kritické vyjádření, které by dokázalo potlačit barbarství sexuálního pronásledování.¹⁴³ Při pohledu na sousední americký feminismus se ovšem objevuje určité rozladění, protože je možno pozorovat reálné činnosti vedoucí k demonizaci sexuality v určité feministické kultuře. **Zejména po interpretaci sexuálního osvobození jako prostého rozšíření mužských privilegií se na počátku osmdesátých let rozšířila americká antipornografická feministická kultura. Gayle Rubin tvrdila, že se jedná o jeden z nejzávažnějších a opakovaně se objevujících kamenů úrazu pro již tak marginalizovanou sexualitu.**¹⁴⁴ Nejen proto, že tento proud líčí „většinu sexuálního chování v tom nejhorším možném světle a vždy používá ty nejhorší dostupné příklady, jako by byly reprezentativní“, ale také proto, že „toto antipornografické hnutí a jeho představitelé tvrdí, že mluví za celý

¹³⁷ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹³⁸ Stonewall byla série protestů členů homosexuální komunity v reakci na policejní zátah, který začal 28. června 1969 v časných ranních hodinách v hostinci Stonewall Inn v Greenwich Village na dolním Manhattanu v New Yorku. Návštěvníci Stonewallu, dalších gay a lesbických barů ve Village a lidé z ulice v sousedství se bránili, když policie začala používat násilí. Nepokoje jsou všeobecně považovány za přelomovou událost, která změnila hnutí za osvobození homosexuálů a boj za práva LGBT ve Spojených státech ve 20. století.

¹³⁹ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁰ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴¹ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴² Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*, in H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴³ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*. In H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁴ Prvními díly antipornografického kánonu jsou *Take Back the Night* curato da Laura Lederer (New York, William Morrow, 1980). Nejautoritativnějšími hlasy pro antipornografii se stanou již v polovině osmdesátých let Andrea Dworkin a Catharine McKinnon.

feminismus". To vytváří extrémně konzervativní představu o morálce a sexuálním režimu.¹⁴⁵ Touha po jasné emancipaci od ne vždy vstřícného feministického myšlení spojuje Gayle Rubin s lesbami a heterosexuálními ženami, které se cítily být nesprávně prezentované či vykreslované antipornografickým diskurzem. Řešení a další návrhy, které Gayle Rubin vypracovala, však spíše vedou k možnosti interpretovat *Thinking Sex* jako předstupeň myšlení *queer*. V širším smyslu je také možné dílo vykládat jako požadavek na inovativní a autonomní kulturu sexu. Navrhuje například odmítnout antipornografii.¹⁴⁶ Zdůrazňuje také, že „feminismus je teorií útlaku pohlaví“¹⁴⁷, a dodává, že teorie sexuálního útlaku ve své podstatě nerozlišuje mezi pohlavím na jedné straně a erotickou touhou na straně druhé.¹⁴⁸

Heterosexualita jako erotický režim

Složité postavení žen při rozhodování o svém těle a neproblematizování dominantního prostoru rozvíjí Adrienne Rich ve své knize *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence* z roku 1980, jejíž hlavní úlohou bylo navrhnout analýzu heterosexuality v novém světle, která ji odhaluje jako povinný režim. Autorka ve své analýze zaujímá výhradně ženskou perspektivu, když tvrdí, že „heterosexualita byla ženám násilně i podprahově vnucena“¹⁴⁹ muži, kteří ženským tělům připisují symbol nevyhnutelnosti heterosexuálního styku, a to prostřednictvím „všudpřítomného souboru sil, od fyzické brutality až po kontrolu vědomí“.¹⁵⁰ Intenzita a nátlakovost takových činů podle Adrienne Rich svědčí o tom, že „je v současné době nutné disponovat obrovskou a účinnou protisílou“.¹⁵¹ Autorčin jazyk nejen připomíná, ale také se přímo dotýká problémů spojených s pornografií a sadomasochismem. Tato témata se dnes stala ústředním bodem diskurzu o ženské sexualitě, ať už je jednotlivé směry feminizmu definují nebo hodnotí jakkoli. Adrienne Rich, která se implicitně zařadila do antipornografického proudu, se pokusila objasnit skutečné problematické jádro příběhu, když tvrdila, že "nejškodlivějším poselstvím, které pornografie předává, je skutečnost, že ženy jsou

¹⁴⁵ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*. In H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁶ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*. In H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁷ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*. In H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁸ Rubin, G. S. 1993. *Thinking Sex, Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*. In H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge. pp. 3-4.

¹⁴⁹ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁰ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵¹ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Ablove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

pro muže přirozenou sexuální kořistí a že ony samy to milují; skutečnost, že sexualita a násilí se shodují; skutečnost, že pro ženy je sex v podstatě masochistickým, příjemně ponižujícím, fyzickým zneužíváním". Autorčiným hlavním záměrem však není diskutovat o záležitostech sexuality v souladu s nejnovějšími americkými feministickými debatami, ale naopak zdůraznit obavy ze současného vnímání sexuality v rámci feminismu v širším slova smyslu.¹⁵² Rich ovšem neodmítá možné heterosexuální romantické a erotické vztahy. Absence volby by dle ní vedla k podřízenosti žen osudu konkrétních vztahů a přišly by tak o kolektivní moc, kterou jim dává možnost vlastní svobodné volby definice významu a prostoru, jež sexualita zaujímá v jejich životech.¹⁵³ Tato perspektiva nabádá heterosexuální feministky, aby zkoumaly heterosexuální instituci, která oslabuje ženy. Nový přístup by ženám umožnil změnu, pokud by o ni stály, a také by vedl k tomu, že by feministky v budoucnu samy mohly „co nejméně číst, psát nebo učit z problematičké heterocentrické perspektivy”.¹⁵⁴ Tento apel opakuje tezi, že „feministická teorie si již nemůže dovolit pouze vyjadřovat toleranci k „lesbismu” jako k „alternativnímu způsobu života” nebo o nich podávat jakási formální vyjádření, aniž by blíže zkoumala svou vlastní heterosexuální lítost”.¹⁵⁵ Výzva Adrienne Rich se de facto nesoustředí přijetí nebo integraci leseb jako autonomní menšiny. Místo toho usiluje o vytvoření nového prostoru tím, že mění pozici heterosexuálního režimu, problematizuje a politizuje jej.¹⁵⁶

Existence leseb ≠ existence mužské homosexuality

Vzhledem ke snaze vytvořit pro ženy nový prostor pro zkoumání sexuality inovativními způsoby, je nezbytně nutné oddělit lesbismus od mužské homosexuality a odstranit z něj romantické pocity (eros). Tento prostor by se měl lišit od zavedených praktik heterosexuality i homosexuality a umožnit ženám přistupovat ke své sexualitě ze zcela nové perspektivy.¹⁵⁷

„Lesby byly historicky zbaveny politické existence tím, že byly klasifikovány jako ženská verze mužské homosexuality. Přirovnávat lesbickou existenci k mužské homosexualitě

¹⁵² Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵³ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁴ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁵ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁶ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁷ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

jen proto, že jsou obě stigmatizovány, znamená, že opět vylučujeme ženskou realitu. Část historie lesbické existence lze samozřejmě nalézt v místech, kde lesby, kterým chyběla ucelená ženská komunita, sdílely společný společenský život a věci s homosexuálními muži. Existují však rozdíly: nedostatek ekonomických a kulturních privilegií žen oproti mužům; kvalitativní rozdíly v ženských a mužských vztazích – například způsob anonymního sexu mezi gay muži a zjevná diskriminace starších lidí, kteří nejsou podle měřítek gay komunity považováni za sexuálně atraktivní. Lesbickou zkušenost chápu jako hluboce ženskou zkušenost, podobně jako mateřství, se specifickým útlakem, významy a možnostmi, které nemůžeme pochopit a akceptovat, pokud je zjednodušeně řadíme do jedné skupiny s jinými sexuálně stigmatizovanými existencemi.”¹⁵⁸

Legitimizovaná a podporovaná touha lesbických uskupení, v nejširším slova smyslu, zahrnují zejména umožnění objevování nových prostorů pro ženy. Tyto prostory mohou nabídnout kritičtější pohled na vnucený režim sexuality a umožnit alternativní modely existence bez heterosexuálního nátlaku. Potenciální hledání nových možností a perspektiv by se mělo týkat žen, které se definují jako lesby, i těch, které se definují jako heterosexuálky.¹⁵⁹

Emancipace homosexuality

Dvojice pojmů heterosexualita–homosexualita se jeví jako výtvar homofobie a funguje jako mechanismus, který upravuje vztahy mezi oběma póly. Tento mechanismus je nastaven tak, že první pól (heterosexualita) je nositelem kvalitativního, normativního a neproblematického významu, zatímco druhý pól (homosexualita) naopak bývá označován za problematický. Oba póly (heterosexualita/homosexualita) tedy neumožňují jasně pojmenovat část reality, spíše fungují tak, že druhý (homosexualita) umožňuje prvnímu (heterosexualita), aby se vymezil prostřednictvím negace a opozice. Problém spočívá v tom, že *queer* perspektiva, která se zaměřuje výhradně na homosexuální sféru, ji neoznačuje jako autonomní pojem, ale jako doplněk definice „heterosexuality“. Je to tedy také nástroj, který prostřednictvím vzájemných odlišností stabilizuje samotnou definici pojmu heterosexualita.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁵⁹ Rich, A. 1993. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: H. Abelove, M. Barale, D. M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York, Routledge.

¹⁶⁰ Halperin, D. M. 1995. *Saint = Foucault. Towards a Gay Hagiography*. New York, Oxford University Press. pp. 63-64.

Výstižné shrnutí nabízí David Halperin odkazující se na text Foucaultovy knihy *History of Sexuality (Dějiny sexuality)*:

„Queer neoznačuje přirozený druh ani neodkazuje na konkrétní objekt; svůj význam získává z opozičního vztahu k normě. (...) Neexistuje tedy nic konkrétního, k čemu by nutně odkazovalo. Je to identita bez podstaty. Queer tudíž nevymezuje pozitivitu, ale pozici tváří v tvář normě, pozici, která se netýká pouze leseb a gayů, ale naopak je dostupná všem, kteří jsou nebo se cítí být marginalizováni kvůli svým sexuálním praktikám. (...) Právě na základě excentrické pozice, kterou queer subjekty zaujímají, si lze představit různé možnosti změny uspořádání vztahů týkajících se sexuálního chování, erotických identit, genderových konstrukcí, forem poznání, způsobů vyjadřování, logiky reprezentace, metod utváření sebe sama a komunitních praktik.”¹⁶¹

Jak vidíme, *queer* na jedné straně svou protikladností potvrzuje heterosexuální pól, ale na druhé straně používá strategii, která již pracuje s řetězcem nahodilostí a efektů, je již prvním pokusem o delegitimizaci heterosexuálního pólu.¹⁶²

Z tohoto důvodu může daná strategie také motivovat k vytváření nových nástrojů boje za osvobození, v tomto případě konkrétně homosexuálů. Tato nová cesta emancipace vychází z požadavku sledovat formy homosexuální politiky jako skutečně kreativního a dynamického diskurzu.¹⁶³

Kritika queer teorie

Nová pozice, kterou queer teorie zaujímá, je tedy výsledkem rozhodnutí změnit strategii pozorování sexuality. Odlišné pojetí umožňuje porozumět tématům spojeným s erotikou a sociální realitou, a to z vnějšího a potenciálně komplexnějšího pohledu. Tento nový diskurzivní prostor se stal nezbytným, protože doprovázel skutečnou touhu po změně pozice prosazovanou některými subjekty, a také částečný vývoj teorie o erotice.

Nicméně, jak již bylo řečeno, queer přináší řadu rizik a nepříjemností, kvůli nimž je jeho status stále částečně nejistý. Některé z nich mohou být opravdu problematické, protože ovlivňují obvyklé strategie související s nazýváním určitých subjektů a debatami o nich. Queer má schopnost dekonstruovat kategorie identity nebo komunity. Zásadním problémem je, že pokud

¹⁶¹ Halperin, D. M. 1995. *Saint = Foucault. Towards a Gay Hagiography*. New York, Oxford University Press. pp. 63-64.

¹⁶² Halperin, D. M. 1995. *Saint = Foucault. Towards a Gay Hagiography*. New York, Oxford University Press. pp. 63-64.

¹⁶³ Foucault, M. 1990. *History of Sexuality*. Knopf Doubleday Publishing Group. ISBN 0679724699.

odstraníme kategorie, které označují určitou skupinu lidí, můžeme ztratit výhodu vzájemné podpory v rámci skupiny.¹⁶⁴ Výraz queer se také stal synonymem pro generační konflikt mezi lesbami a gayi, jelikož je často spojován se záležitostmi, které jsou nepochopitelně označovány jako pod queer tematiku spadající. Další komplikací je, že díky své vágní povaze se "queer" stal širokým pojmem, který může zahrnovat různé formy odmítání či distancování se od určitých záležitostí v oblasti identity a erotické politiky. Začlenění a možné užívání tohoto slova mělo vést především k překlenutí rozdílů mezi lesbami a gayi a k následnému vyřešení konfliktů. Vedlo to však také k tomu, že se slovo "queer" začalo používat jako synonymum pro původní homosexuální esencialismus¹⁶⁵, takže se dalo použít i na ty, kteří nemusí zažívat společenské stigma spojené se sexualitou.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Kirsch, M. H. 2000. *Queer theory and social change*. New York, Routledge.

¹⁶⁵ Homosexuální esencialismus chápe homosexualitu jako vrozenou.

¹⁶⁶ Halperin, D. M. 1995. *Saint = Foucault. Towards a Gay Hagiography*. New York, Oxford University Press. pp. 63-64.

Obecný právní rámec: Česká republika

V České republice upravují rovné zacházení dva dokumenty:

- Listina základních práv a svobod č. 1/1993 Sb.
- Antidiskriminační zákon

Listina základních práv a svobod byla schválena Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky v roce 1991. V roce 1992 byla Listina prohlášena za součást ústavního pořádku České republiky. V preambuli se poukazuje na předchozí politické uspořádání (komunistická totalita v letech 1948-1989), kdy byla základní lidská práva potlačována, a zmiňuje se význam demokratické tradice.

V článku 3 Listiny je uvedeno: „Základní lidská práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“ Listina výslovně neuvádí sexuální orientaci, genderovou identitu ani gender (používá slovo pohlaví). Na rozdíl od antidiskriminačního zákona je však výčet diskriminačních důvodů v Listině otevřený.

Antidiskriminační zákon vstoupil v platnost v roce 2009. Zákon reflektuje příslušné předpisy Evropské unie, jakož i Listinu základních práv a svobod a další mezinárodní dohody. Definuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace s ohledem na deset oblastí veřejného života, včetně „přístupu ke vzdělání, včetně odborné přípravy, a jeho poskytování“ (§ 1/1/i). Zákon vyjmenovává diskriminační jednání a rozlišuje přímou a nepřímou diskriminaci. Sexuální obtěžování je výslovně uvedeno jako jednání, které se považuje za diskriminaci (§ 2/2). Zákon uvádí jedenáct diskriminačních důvodů včetně pohlaví a sexuální orientace s upřesněním: „Za diskriminaci z důvodu pohlaví se považuje rovněž diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství a otcovství a z důvodu sexuální identifikace“ (§ 2/4).

„České trestní právo neuznává sexuální orientaci a genderovou identitu (na rozdíl od rasy nebo náboženství) jako motiv nenávisti, který by měl být trestán. V praxi to znamená, že rasistické nebo náboženské útoky by měly být označeny za závažné trestné činy, ale homofobní a transfobní útoky jsou považovány za pouhé přestupky. Veřejný ochránce práv tyto nedostatky uznal a doporučil změnit trestní zákoník tak, aby oběti trestných činů z nenávisti vůči LGBTIQ+ osobám měly stejnou ochranu jako oběti jiných trestných činů motivovaných nenávistí. Taková novela však dosud nebyla přijata.“

Transgender v českém zákoně

Česká republika je jednou z posledních evropských zemí, kde je před oficiální změnou pohlaví vyžadován chirurgický zákrok. Jedná se o nejzávažnější problém související s transgender identitou, protože vystavuje osoby, které nemohou podstoupit operaci, zejména dlouhodobé diskriminaci a ztrátě soukromí. To kritizují i mezinárodní organizace jako Transgender Europe a Rada Evropy. Navzdory rozhodnutí Evropského hospodářského a sociálního výboru stále nedošlo v této situaci k nápravě.

Úřední změna pohlaví je v České republice možná. „Je však možná pouze na základě operativní změny pohlaví, včetně neschopnosti reprodukční funkce (tj. po sterilizaci).“ Česká republika je jednou z posledních zemí v Evropě, kde tento požadavek platí. Rada Evropy shledala tuto praxi v rozporu se závazky členských států chránit zdraví. Veřejný ochránce práv doporučil vládě, aby předložila změny příslušných zákonů.

V květnu 2019 však Nejvyšší správní soud na rozdíl od Evropského soudu pro lidská práva rozhodl, že požadavek sterilizace je legitimní. Rozhodnutí bylo napadeno, ale ke zrušení problematického paragrafu v občanském zákoníku nedošlo. Ústavní soud se přiklonil k názoru, že samotné znění zákona není protiústavní.

V březnu 2023 se konala tisková konference na téma změn zákona o změně pohlaví, na které zástupci a zástupkyně Ministerstva spravedlnosti a vládní zmocněnkyně pro lidská práva představili návrh novely § 29 občanského zákoníku. Pokud by předložený návrh uspěl v současné podobě, byla by zrušena výše uvedená povinnost sterilizace.

Intersekcionalita v českém zákoně

„V České republice je také nízké povědomí o zvláštním postavení LGBTI+ Romů a Romek a jejich potřebách. Neexistuje žádná institucionální podpora zaměřená na řešení specifických potřeb LGBTI+ Romů a Romek. Chybí také systematická a cílená podpora neziskového sektoru při řešení trestných činů z nenávisti, odbourávání stereotypů a řešení protiromských projevů a nenávisti. LGBTI+ Romové a Romky jsou obzvláště zranitelnou skupinou kvůli mnoha znevýhodněním a diskriminaci hraničící s rasismem, homofobií a transfobií.

Vnitrostátní zdravotnické systémy a většina organizací občanské společnosti nezohledňují specifické potřeby LGBTI+ Romů a Romek. Ustanovení týkající se vícenásobné diskriminace v českých právních předpisech zcela chybí. Tento typ diskriminace není zákonem výslovně zakázán a neexistuje ani žádná judikatura, která by se jím zabývala.

Existuje velmi slabý monitorovací mechanismus. Sociální politiku a právní předpisy je třeba rozšířit o intersekcionalní přístup a také začlenit intersekcionalitu do vnitrostátního práva.”

Romská LGBTIQ+ menšina a její postavení ve vybraných zemích EU (CZ, SK a HU) je jednou z prvních výzkumných studií svého druhu v rámci EU, která poskytuje nejen teoretické, ale i praktické informace o vícenásobné intersekcionalní diskriminaci jako sociálně-právním fenoménu týkajícím se situace LGBTIQ+ Romů a Romek z pohledu veřejné správy a organizací občanské společnosti působících v této oblasti.

Česká organizace ARA ART provedla výzkum ve třech zemích, který odhalil nedostatek koncepčního a právního rámce v oblasti vícenásobné intersekcionalní diskriminace. Tento nedostatek ovlivňuje ochranu lidských práv etnických/rasových a sexuálních/genderových menšin v kontextu celkového trendu oslabování orgánů dohledu nad rovností. ARA ART zdůrazňuje, že je zásadní poznamenat, že navzdory této situaci existují aktéři a aktérky, kteří jsou schopni nalézt konstruktivní řešení. Naštěstí existuje alespoň určitý manévrovací prostor pro případy vícenásobné intersekcionalní diskriminace, což zahrnuje například právě diskriminaci queer Romů a Romek.

Vzdělávací prostředí & SOGIESC v České republice

Konkrétní ustanovení antidiskriminačního zákona týkající se mužů a žen se vztahují na oblast práce a zaměstnání, poskytování služeb a systém sociálního zabezpečení pracovníků a pracovníc. V oblasti vzdělávání žádná specifická ustanovení týkající se genderu neexistují.

V roce 2019 provedla Kancelář veřejného ochránce práv výzkum na téma *Být LGBT+ v Česku* a zabýval se také oblastí vzdělávání. Zjistili, že „míra skrývání nebo zatajování ve škole je ve srovnání s prací a zaměstnáním mírně nižší. Genderovou identitu často nebo vždy zatajuje 43 % dotázaných, v případě sexuální orientace jde o 34 %. Ve srovnání s výsledky studie FRA z roku 2012 jde o posun směrem k vyšší otevřenosti – tehdy svoji příslušnost k LGBT+ skupině často nebo vždy zatajovalo až 71 % respondentů a respondentek. Až pětina respondentů a respondentek uvedla, že v rámci svého studia často nebo vždy zakoušela negativní komentáře nebo jednání, které souviselo se sexuální orientací nebo genderovou identitou jich samých nebo některých jejich spolužáků nebo spolužaček. Naopak, nikdy se s takovým chováním nesešla pouze necelá čtvrtina dotazovaných. To naznačuje, že právě školy a jiné vzdělávací instituce jsou často místy, kde jsou LGBT+ lidé vystaveni negativním zážitkům a zkušenostem a že tato oblast by si proto zasloužila větší pozornost učitelů, ředitelů a dalších aktérů, kteří mohou ovlivnit atmosféru na školách.“

„V dubnu 2021 byla představena *Vládní strategie pro rovnost a odstraňování bariér pro důstojný život LGBT+ osob v ČR 2021-2026*, která je nyní předmětem široké diskuse v rámci meziresortního připomínkového řízení. Strategie je prvním vládním dokumentem, který se komplexně zabývá právy, životem a problémy LGBT+ lidí v České republice. Zabývá se celkem šesti strategickými oblastmi, z nichž jedna je právě vzdělávání. Dokument přináší návrhy opatření zaměřené na lepší ochranu práv, odstranění překážek a zrovnoprávnění postavení LGBT+ osob v České republice. Opatření vycházejí z ústavního pořádku České republiky, jejích mezinárodních závazků a standardů na ochranu práv LGBT+ osob a jsou založena na relevantních datech a vědeckých poznatcích.“

V České republice jsou k dispozici tři státem publikované zdroje, které se zabývají SOGIESC:

1. Pomůcka při posuzování genderové korektnosti učebnic

Jednostránkový materiál byl jedním z výstupů projektu *Posuzování genderové stereotypnosti učebnic*, který v roce 2004 zadalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Samotný dokument není datován, autorkami jsou J. Valdřová, I. Smetáčková, B. Knotková. Dokument se skládá z řady otázek, které by si recenzenti a recenzentky měli klást při posuzování učebnice z genderového hlediska. Otázky jsou rozděleny do šesti témat: výběr učiva, zobrazení žen a mužů, ilustrace, příklady k výkladu a procvičování tématu, způsob oslovení žáků a žákyní a jazykový popis. Tento nástroj má osobám, které recenzují školní učebnice, pomoci rozpoznat, zda je kniha genderově stereotypní, či nikoli.

Směrnice představuje binární pojetí genderu: ženy a muži, dívky a chlapci atd. V souvislosti s genderem se používá formulace „netradiční/alternativní/nestereotypní zobrazení žen a mužů“. Nepracuje s genderovou identitou, sexuální orientací ani jinými typy nerovností.

Tento nástroj je doporučením zveřejněným na webových stránkách MŠMT. Studie o stavu genderové rovnosti na MŠMT nicméně poukazuje na skutečnost, že tento nástroj není v procesu posuzování knih systematicky využíván (MŠMT, 2013).

2. Homofobie v žákovských kolektivech: Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní brání; Doplnkový výukový materiál pro ZŠ a SŠ včetně didaktické aplikace tématu

Tuto příručku vydala Rada vlády pro lidská práva ve spolupráci s MŠMT v roce 2009 jako doplnkový materiál pro základní a střední školy, který vytvořila Irena Smetáčková, včetně didaktické aplikace tématu, kterou připravil Richard Braun. Jedná se o doporučení určené

vyučujícím základních a středních škol, školním poradenským pracovníkům a pracovnícím, školním metodikům a metodičkám prevence. Cílem příručky je poskytnout lektorům návod, „jak rozpoznat homofobní obtěžování a šikanu a jaká preventivní opatření přijmout k jejich řešení“ (s. 14). Dále uvádí konkrétní příklady homofobního obtěžování mezi žactvem/studentstvem.

V úvodu příručka definuje základní pojmy (homofobie, heterosexuality, homosexualita, bisexualita, transsexualita, LGBT, gender, předsudky), vysvětluje problematiku homofobního obtěžování a šikany, jak ji lze rozpoznat, jak jí předcházet a jak homofobní šikanu řešit. Druhá část publikace představuje vybrané techniky a možné způsoby využití ve třídách. Upozorňuje, že podle antidiskriminačního zákona, zákona o vzdělávání, Ústavy a Listiny základních práv a svobod jsou školy odpovědné za zajištění rovného zacházení. Věnovat pozornost homofobnímu obtěžování je jedním ze způsobů, jak tento závazek naplnit. Příručka zdůrazňuje potřebu porozumět genderovému řádu (jeho heteronormativitě, dichotomii a komplementaritě), aby bylo možné pochopit podstatu homofobní šikany.

3. Sexuální výchova – vybraná témata

Příručka vydaná v roce 2009 je dílem čtrnácti autorů a autorek. Jejím cílem je doplnit již vydané publikace o výchově ke zdraví. Dalším záměrem je pomoci při zavádění sexuální výchovy do škol a reagovat tak na naléhavou potřebu řešit problematiku sexuální výchovy komplexně.

Publikace odkazuje na tři vládní dokumenty: Zdraví 21 – dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR (usnesení vlády č. 1046); Národní program řešení problematiky HIV / AIDS v ČR v období let 2008–2012 (usnesení vlády č. 130); Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti MŠMT 2009–2012 (MŠMT 2009). Dokument je v souladu s cíli Světového programu boje proti AIDS OSN. Zaměřuje se na zdravotní aspekty sexuálního života, ochranu reprodukčního zdraví, prevenci sexuálních onemocnění a prevenci rizikového chování na internetu. Sexuální výchova je spojena s etikou, rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání a legislativou. Obsah zahrnuje kapitoly o sexuální orientaci, „sexuálních dysfunkcích“, „sexuálních deviacích“ a deviantním chování, genderových aspektech sexuální výchovy.

Pokud jde o sexuální orientaci a genderovou identitu, terminologie používaná v příručce je matoucí a odráží esencialistický a lékařský přístup k sexuálním menšinám.

Vzdělávací prostředí a SOGIESC v České republice – pokračování

Předpis pro tvorbu učebních osnov českého základního vzdělávání se nazývá Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) a jeho platná verze je zakotvena od roku 2021 a byla aktualizována v průběhu roku 2023. Téma LGBTQI+ je do tohoto dokumentu zařazeno pouze nepřímo, a to následujícím způsobem: „Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vybízí v části Výchova k občanství k toleranci: objasňuje potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní specifika i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“. V tomto bodě bychom mohli nechat prostor samotným vyučujícím, aby žákům a žákyním definovali, co jsou menšiny. „Menšiny“ jsou velmi široký pojem a není výslovně uvedeno, které menšiny by měly být zmíněny. Míra tolerance je také velmi relativní, opět záleží na vyučujících, jakým způsobem a zda vůbec toto téma do výuky zařadí.

RVP ZV dále hovoří o boji proti nesnášenlivosti či netoleranci: „rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a aktivně vystupuje proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“ RVP ZV přímo zmiňuje problémy rasismu, extremismu a xenofobního chování. Z hlediska intolerance by bylo vhodné zařadit kategorii homofobie, neboť je již zmíněna v metodických materiálech k prevenci sociálně patologických jevů.

Kapitola Výchova ke zdraví se dále stručně věnuje oblasti sexuálního chování: „respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v dospívání a zodpovědného sexuálního chování“.

V téže kapitole se uvádí, že „sexuální dospívání a reprodukční zdraví – zdraví reprodukčních systémů, sexualita jako součást formování osobnosti, abstinence, rané sexuální zkušenosti, promiskuita; problémy těhotenství a rodičovství dospívajících; poruchy genderové identity“ by měly být součástí Výchovy ke zdraví. Ani zde však Rámcový vzdělávací program neposkytuje vyučujícím dostatečnou podporu, jak se s tématem odlišné sexuální orientace vypořádat. A to ani v souvislosti s otázkou coming outu a identity mladých lidí. Pozitivní však je, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy umožňuje akreditovat kurzy, které tuto pomocnou ruku nabízejí. Například česká nezisková organizace Transparent nabízí akreditovaný jednodenní online kurz na téma začleňování trans a nebinární mládeže do školního prostředí s ohledem na duševní pohodu a soudržnost kolektivu.

Slovo *homosexualita* nebo termín *LGBT* se v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání vůbec nevyskytují. Termín *sexuální identita* se v RVP ZV vyskytuje pouze jednou jako vyučovací téma „sexuální zdraví – odpovědný vztah k sexualitě, mládež – příprava na

lásku, sexuální identita, nezralé rodičovství". Tato zmínka se objevuje v části Další vzdělávací obory, které nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, pouze doplňují a rozšiřují jeho vzdělávací obsah.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání explicitně nekritizuje homosexualitu, lesby, gaye, homosexuály, transgender osoby, intersexuály a osoby příslušící do queer skupiny. Nepodává však ani pomocnou ruku vyučujícím, aby se těchto náročných témat ujali. RVP ZV o nich v podstatě „taktně“ mlčí.

Obecný právní rámec: Itálie

Vzdělávací prostředí & SOGIESC v Itálii

Mnoho dokumentů, konkrétně pro italský školský systém (a v širším smyslu pro vzdělávání a odbornou přípravu), „chrání a podporuje studenty v rozvoji jejich identity“. Žádný dokument však dosud výslovně neuvádí témata, klíčová slova ani nic jiného, co by souviselo s rámcem SOGIESC. Naopak vzdělávací protokol vyhlášený Ministerstvem školství (2015) zdůrazňuje, že „školy by neměly propagovat žádnou konkrétní ideologii“.

Jiný protokol (Národní pokyny, 2017) navrhuje zavedení prvků a témat jako je sexuální orientace ve škole, ale dokument není absolutně závazný.

Na druhou stranu, v průběhu let byla Itálie zejména středem četné kritiky: například poté, co země prosadila národní strategii proti diskriminaci LGBTIQ+ (2013-2015), zdůraznila OSN v rámci tzv. Všeobecného pravidelného přezkumu nedostatky Itálie a skutečnost, že mnoho bodů strategie z let 2013-2015 nebylo dodrženo nebo implementováno.

Italský Odbor pro rovné příležitosti (v originále: Dipartimento per le Pari Opportunità) zdůraznilo, že je ochotno se od roku 2022 připojit ke známé „Strategii pro rovnost LGBTIQ+ 2020–2025“ Evropské komise. V každém případě Itálie doposud povinně nezařazuje problematiku SOGIESC ani ve školách, ani v jiných vzdělávacích a/nebo výcvikových zařízeních. V učebních osnovách proto není povinnost začlenit do výuky témata jako je sexuální výchova pro studující. Reformy týkající se výuky občanské výchovy, které se výrazně zaměřují například na podporu vzdělávání v oblasti environmentální udržitelnosti, nezahrnují ani nezmiňují otázky SOGIESC.

Součástí odborné přípravy budoucích vyučujících, vychovatelů/vychovatelek a školitelů/školitelek není žádné školení o problematice LGBTIQ+. Přestože existuje řada

pokynů pro boj s tímto diskriminačním jevem, specifická problematika LGBTIQ+ nebyla doposud nikdy zahrnuta do učebních osnov. Ve zprávách se dokonce objevuje řada případů, které svědčí o pravém opaku: Organizace Arcigay často poukazuje na nemožnost navrhnout dotazníky nebo jiné otázky v oblasti SOGIESC právě kvůli zákazům daným školní a/nebo vzdělávací praxí.

Školy zpravidla disponují psychology a psycholožkami nebo sociálními pracovníky a pracovníci, kteří poskytují studujícím konzultační služby, ale jejich školení – jak bylo uvedeno výše – téměř nezahrnuje témata související s LGBTIQ+. Někdy je tato služba a vzdělávací nabídka rozvíjena prostřednictvím protokolů, projektů a spolupráce s neziskovými organizacemi. Ve výsledku ovšem vše záleží především na možnostech jednotlivých škol a/nebo vzdělávacích institucí. Italské školy dokonce nejsou ani povinny řešit šikanu související s homobitransfobií.

Co se týče sociálního a politického hlediska, v Itálii narůstá počet nenávistných projevů a homobitransphobických trestných činů. Na druhou stranu existují i některé pozitivní případy: několik škol a univerzit dnes zaručuje transgender studujícím autonomní výběr jejich jména.

Hovoříme-li o problematice LGBTIQ+ a SOGIESC v Itálii a tamních školách, musíme zmínit kontroverzní Zanův zákon, který navrhl Alessandro Zan, poslanec Demokratické strany a LGBTIQ+ aktivista, jenž na politické scéně působí již desítky let. Tento zákon z roku 2018 stanovuje, že diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity by v Itálii měla být trestným činem.

Návrh zákona byl 4. listopadu 2020 – v období, kterému dominovala mimořádná událost pandemie covid-19 – schválen v Poslanecké sněmovně. Zde je však proces přerušeno: po druhém a definitivním projednávání v Senátu, které proběhlo mnohem později, byl Zanův zákon „potopen“: jak zdůraznili mnozí politici, nebylo jim jasné, pro co vlastně hlasují, a představovali si, že se zákon týká pouze trestných činů z nenávisti vůči LGBTIQ+ osobám, a nikoli také genderových identit, což je téma vnímané jako mnohem problematičtější. Z toho plyne i následný zmatek a zamítnutí zákona v Senátu.

Itálie tedy dodnes nemá (na což požadují vysvětlení i mnohé orgány EU) skutečný antidiskriminační zákon pro LGBTIQ+ osoby.

Z čeho se skládal Zanův zákon?

Cílem návrhu zákona bylo „v rámci uplatňování článku 3 Ústavy poskytnout co největší ochranu před všemi formami diskriminace na základě pohlaví, genderu a sexuální orientace, jakožto projevů nedotknutelných práv každého jednotlivce, a rovněž před jakoukoli individuální formou diskriminace na základě zdravotního postižení“.

Článek 2 Zanova zákona (podrobněji: změny článku 604-bis trestního zákoníku) zavedl některé změny již existujících zákonů (článek 604-bis trestního zákoníku): například v prvním odstavci, písmeno A, „nebo na základě pohlaví, genderu, sexuální orientace nebo zdravotního postižení“. Dále: k písmenu D se přidává následující dodatek: „propagace myšlenek (...) a diskriminačních a násilných činů pro rasové, etnické, náboženské důvody nebo na základě pohlaví, genderu, sexuální orientace nebo zdravotního postižení“.

Zjednodušeně řečeno: Návrh zákona zamýšlel a usiloval o posílení existujících antidiskriminačních zákonů, které v Itálii již platí, s konkrétními odkazy na sexuální orientaci, genderovou identitu a zdravotní postižení.

Senát měl potíže se schválením několika aspektů návrhu zákona. Například:

1. Vyhlášení národního dne proti diskriminaci

Čl. 7 návrhu Zanova zákona zavedl národní den proti diskriminaci s cílem podpořit kulturu respektu a začlenění. Zvoleným datem byl 17. květen, na který již připadá Mezinárodní den proti homobitranfobii.

2. Genderové identity

V některých výkladech návrhu zákona byl odkaz na genderové identity příliš silný a příliš orientovaný na možnost „sebeurčení“.

Negativní postoj k samotnému pojmu „genderová identita“ zaujali jak zástupci a zástupkyně umírněného konzervatismu, tak i feministky a feministé, kteří nakonec požadovali odmítnutí jakéhokoliv „propagandistického“ a/nebo „transaktivistického“ návrhu s odvoláním se na poměrně obecnou „svobodu slova a projevu“.

Byl toto však skutečný záměr Zanova zákona?

Ne tak docela. Ve skutečnosti se návrh Zanova zákona zabýval genderovými identitami podobně jako v evropském a západním kontextu a rozlišoval mezi „pohlavím“ (biologickým, registrovaným při narození) a „genderem“ (chápaným, zjednodušeně řečeno, jako kulturně determinovaný prvek, odlišný od pohlaví a nikoli shodný nebo vyplývající z pohlaví). Jak již bylo zmíněno, dané pojmy a definice jsou v současné době již z velké části zakotveny v italském a evropském právu.

A sebeurčení?

Zákon vlastně vůbec nepočítal s žádnými změnami v otázce sebeurčení. Ještě dnes v Itálii v tomto ohledu stále platí zákon 164/82 – velmi podobný anglickému zákonu o uznání pohlaví – který upravuje cestu ke změně pohlaví. Od jeho uvedení bylo ovšem schváleno mnoho úprav (dnes již kupříkladu není nutné podstoupit chirurgickou tranzici, aby bylo možné změnit

pohlaví v dokladech). V každém případě se návrh Zanova zákona těmito otázkami výslovně nezabýval. Samotný návrh zákona se skládá ze souboru změn již existujících antidiskriminačních zákonů, které je posilují a zavádějí klíčová slova, jako je sexuální orientace, genderová identita a zdravotní postižení.

Školský systém a antidiskriminační zákony

O tomto tématu se vedou vášnivé diskuse. Ochrana nezletilých, neideologizace vzdělávacího prostředí, nezahrnování citlivých témat, jako je gender a sexualita, byly vždy základními kameny konzervativních křídel. Ale co konkrétně zákon předpokládal?

Nic obzvláště složitého. Právě u příležitosti Národního dne boje proti diskriminaci by v souladu s tříletým plánem vzdělávací nabídky a se vzdělávacím paktem o spoluodpovědnosti, školy a další orgány veřejné správy zajišťovaly aktivity uvedené v předchozím článku (u příležitosti tohoto dne mohou být pořádány slavnosti nebo akce na podporu respektu, inkluze, posilování rozmanitosti, potírání stereotypů a předsudků atd.).

Tento prvek byl rovněž zákonem pozměněn, a to pomocí formulace „mohou být podniknuty“, což v podstatě umožňuje školám nebo jiným veřejným institucím jednat v této věci volně. Z těchto důvodů se neobjevila žádná zmínka o případné potřebě přetvořit učební osnovy, ani povinnost ad hoc přípravy v tématech LGBTIQ+ pro vyučující, vychovatele a vychovatelky či studující. Text byl nicméně zamítnut a v současné době se navíc v Itálii neprojednávají žádné antidiskriminační zákony.

Cílem tohoto přehledu návrhu Zanova zákona je nejen správně prezentovat jeho obsah, ale také popsat současný stav SOGIESC v italském školství, a to podrobněji s ohledem na inkluzivitu LGBTIQ+ nebo s odkazem na sexuální výchovu.

V Itálii doposud vůbec nedošlo nejen k zavedení témat inkluze LGBTIQ+ do školního prostředí, ale chybí i obecnější sexuální výchova. Přitom je tento předmět povinný ve většině zemí EU – například v Německu, Dánsku, Rakousku, Francii nebo Švédsku. Kromě Itálie pozorujeme absenci předmětu podobné koncepce v Bulharsku, Rumunsku, Litvě, Polsku nebo na Kypru. Výsledkem je, jak dokládají četné zdroje, že mladí Italové a Italky nejenže nemají dostatek znalostí v problematice sexuální orientace a genderové či jiné identity, ale nejsou ani dostatečně informovaní o pohlavně přenosných chorobách, nástrojích prevence atd.

Pro některé země, kupříkladu Itálii, je tedy více než vhodné, aby zavedly povinnou výuku témat LGBTIQ+. V případě, že se sexuální výchova již vyučuje, je vhodné do ní kromě témat LGBTIQ+ zahrnout také přehledy o změnách požadavků, o stigmatizujícím fenoménu AIDS a dalších. Itálie nicméně v současnosti nemá tendenci dělat žádné kroky vpřed.

Alespoň menším krokem byla snaha političky Fedeli, která podala návrh zákona (2015) uvádějící témata sexuální výchovy ve školách. Návrh zákona ale bohužel nikdy nespátřil světlo světa a byl značně brzděn tzv. pro-life hnutími, katolickými sdruženími a katolickou církví, spolky rodičů s hlubokými konzervativními názory a dalšími.

Na koho tyto nedostatky v zákonech, předpisech a učebních osnovách nejvíce dopadají? Ve skutečnosti je nejvíce zasažena právě LGBTIQ+ komunita. Přestože není k dispozici mnoho studií ani údajů o homobitransfobické šikaně (poslední od organizace Arcigay je z roku 2010), je vysoce pravděpodobné, že čísla jsou i 13 let poté stále stejná, právě proto, že se daná záležitost dlouhodobě neřeší. Dle zmiňované studie však již v roce 2010 hlásilo 81 % LGBTIQ+ osob, že byly ve škole obětí slovní šikany, 38 % čelilo vyhrožování a násilí a 16 % dokonce fyzickému napadení.

Obecný právní rámec: Kypr

Antidiskriminační legislativa ve vzdělávání

Na Kypru neexistuje žádný legislativní rámec týkající se vzdělávání a otázek SOGIESC. Kromě toho ve vzdělávacích institucích nejsou uplatňovány ani žádné antidiskriminační zákony. Nicméně článek 28 Ústavy Kyperské republiky obsahuje alespoň obecné ustanovení proti diskriminaci. Toto ustanovení chrání před všemi formami diskriminace, ale výslovně se nevztahuje na sexuální orientaci a genderovou identitu. Kyperské soudy doposud nikdy nepoužily článek 28 pro případy týkající se SOGIESC. Z právního hlediska lze ovšem tento článek použít v rámci diskriminace na základě sexuální orientace.

Předpisy a akční plány

Kyperské Ministerstvo školství a kultury vydalo v roce 2016 *Kodex chování proti rasismu a Příručku pro zvládání a zaznamenávání rasistických incidentů*. Tyto dokumenty jsou určeny vedení škol, vyučujícím, žactvu a jejich rodinám. Kodex obsahuje teoretický rámec všech forem diskriminace, včetně homofobie a transfobie, pokyny pro boj proti diskriminaci ve školách a návrhy vyučujícím, jak vhodně řešit diskriminační postoje ve školním prostředí (rasistické a diskriminační poznámky, šikanu). Podle kodexu „je třeba projevovat nulovou toleranci vůči případům rasismu nebo jakýmkoli formám diskriminace z důvodu národnosti, vzhledu, sociální příslušnosti, pohlaví, sexuální orientace, genderové identity nebo

zdravotního postižení“. Ministerstvo školství a kultury navíc vypracovalo Národní strategii prevence a zvládnání násilí ve školách (2018–2022). Národní strategie zavádí řadu právních a administrativních opatření pro prevenci a zvládnání násilí ve školách. Poskytuje pokyny k zajištění snadnějšího přístupu studujících k rehabilitačním a podpůrným službám a zároveň podporuje hodnoty jako je respekt, rozmanitost a rovnost.

Ve snaze snížit projevy homofobie a transfobie zavedlo ministerstvo v roce 2011 do předškolního, základního a nižšího středního vzdělávání řadu témat týkajících se sexuální orientace a genderové identity. V následujícím roce byl ve školách zaveden plán proti šikaně s cílem podpořit vzdělávací prostředí, které je vstřícné vůči LGBTIQ+ osobám. Dále byla zahájena specializovaná kampaň na boj proti homofobii pod názvem *Štít proti homofobii ve vzdělávání*. Cílem kampaně bylo podpořit odborníky a odbornice v oblasti vzdělávání a poskytnout jim nástroje pro prevenci a řešení homofobních incidentů ve školách. V rámci tohoto projektu byly také uspořádány celostátní konference a vzdělávací kurz o genderu a sexualitě pro vyučující. Celkem bylo na téma homofobie ve vzdělávání proškoleny 80 vyučujících z různých stupňů škol, a co je důležité, byla vytvořena a do škol distribuována příručka s pokyny pro inkluzivní LGBT vzdělávání. Kampaň je součástí řady opatření, která Ministerstvo školství zavedlo na podporu informovanosti o LGBTIQ+ a k řešení problému šikany ve školách.

Učební osnovy

Otázky LGBTIQ+ nebo otázky související se sexuální orientací a genderovou identitou nejsou součástí učebních osnov. Některé školní učebnice částečně zahrnují obsah zaměřený proti LGBTIQ+ (nejčastěji ve spojitosti s výukou náboženství, které se soustředí na ortodoxní pravoslavnou církev), ale komplexní osnovy pro výuku LGBTIQ+ témat neexistují. Dokonce ani sexuální výchova nezahrnuje informace o tematice LGBTIQ+, podobně jako obecné osnovy občanské výchovy Ministerstva školství, ve kterých rovněž nenajdeme informace o tématech týkajících se SOGIESC.

Školení vyučujících

Školení vyučujících o sexuální výchově a informování o LGBTIQ+ je sice k dispozici všem vyučujícím, ale není povinné. Ministerstvo školství vydalo v roce 2019 *Příručku vhodné reakce na homofobii a transfobii pro učitele a učitelky*. Školení o tom, jak řešit šikanu vůči LGBTIQ+ dosud absolvovalo 250 vyučujících. Vyučujícím ekonomie a biologie bylo dále poskytnuto specializované školení o sexuálním a reprodukčním zdraví a souvisejících právech.

Kyperský legislativní rámec v oblasti práv LGBTIQ+ osob

Kyperská republika zavedla v roce 2004 antidiskriminační zákon, konkrétně zákon o rovném zacházení v zaměstnání a na pracovišti, který chrání osoby před diskriminací v zaměstnání na základě sexuální orientace. Tento zákon byl navržen v souladu s rámcovou směrnicí Evropské unie o zaměstnanosti z roku 2000.

V roce 2004 Kypr zavedl zákon o boji proti rasové a jiným formám diskriminace, na jehož základě byl komisař pro správu a lidská práva (ombudsman) jmenován národním zmocněncem pro rovnost v boji proti přímé a nepřímé diskriminaci na základě komunity, rasy, jazyka, barvy pleti, náboženství, národnostního nebo etnického původu a sexuální orientace. Pokud jde o právní uznání pohlaví, neexistuje žádný konkrétní zákon, ale pouze jisté administrativní postupy. Ministerstvo vnitra vydalo v roce 2018 řadu směrnic, podle nichž by mělo být právní uznání pohlaví poskytováno na základě sebeurčení, avšak proces implementace těchto pokynů má své nedostatky. Ačkoli prozatím neexistuje zákon o uznávání pohlaví, manželství osob stejného pohlaví je nyní legální na základě zákona, který v roce 2015 schválil kyperský parlament. Stejnopohlavní páry mohou uzavřít písemnou smlouvu známou jako smlouva o občanském partnerství. Právní uznání párů stejného pohlaví bylo důležitým krokem na cestě k rovnosti žen a mužů na Kypru, ale stále je před zemí ještě dlouhá cesta. Kyperský parlament v současnosti projednává návrh zákona. Návrh zákona by umožnil jedincům získat právní uznání pohlaví na základě sebeurčení bez lékařského zásahu nebo posouzení. Transgender osoby by tedy mohly změnit svou genderovou identitu, aniž by musely nejprve podstoupit operaci na změnu pohlaví. Je třeba poznamenat, že operace změny pohlaví se na Kypru neprovádějí a tito lidé musí odjet do zahraničí, podstoupit operaci a poté požádat o změnu pohlaví.

Občanská společnost a přínos neziskových nevládních organizací

Nejaktivnější nevládní organizací, která se zasazuje o práva LGBTIQ+ na Kypru, je Accept Cyprus (v překladu: Přijměte Kypr). Accept Cyprus je dynamická organizace vedená mladými lidmi, která prosazuje a podporuje dodržování lidských práv a bojuje za přijetí, rovnost a spravedlnost a zároveň sjednocuje kyperskou společnost v otázkách týkajících se komunity LGBTIQ+. Důležitou součástí poslání organizace je poskytování vzdělávání a školení o tematice LGBTIQ+ vyučujícím, školitelům a školitelkám nebo profesorům a profesorkám působícím v různých profesních oborech, včetně vysokoškolských institucí. Organizuje také přednášky, workshopy a semináře, které slouží k informování veřejnosti o různých záležitostech spojených s LGBTIQ+. Accept Cyprus realizuje různé projekty financované EU,

jejichž cílem je vytvořit užitečné vzdělávací materiály pro výuku inkluzivního vzdělávání LGBTIQ+ ve školách a dalších vzdělávacích institucích.

Závěr

Závěrem můžeme konstatovat, že díky feministickému a LGBTQI+ hnutí jsme dosáhli významného pokroku v oblasti rovnosti, přesto v roce 2023 stále čelíme různým výzvám, hrozbám, utrpení a perzekuci, které se dějí po celém světě. To ilustrují i novinové titulky, které byly publikovány krátce před dokončením této brožury.

Z přehledu informací o legislativě, politikách a vzdělávacích programech týkajících se SOGIESC v České republice, Itálii a na Kypru je zřejmé, že ochrana před diskriminací na základě sexuální orientace, genderové identity a projevu zůstává komplexní a stále se vyvíjející problematikou. Legislativní změny, úpravy učebních osnov a snahy o zajištění inkluze tematických oblastí LGBTQI+ do vzdělávacího prostředí jsou ovlivňovány různými politickými, kulturními a společenskými faktory. Navzdory mnoha krokům, které byly podniknuty v podobě navrhovaných zákonů a podpůrných programů, zůstává otázka ochrany před diskriminací na základě sexuální orientace a genderové identity ve vzdělávání a legislativě těchto zemí stále živým a aktuálním tématem.

„Známa právnička iránských práv byla údajně uvězněna a bita”

30. října 2023, The New York Times

„Experti a expertky OSN vyzývají Taliban, aby propustil 2 obrádkyně práv žen z vazby v Afghánistánu”

31. října 2023, ABC News

„Poslanci a poslankyně afrických a asijských parlamentů diskutují o tom, jak politika zaměřená na lidi pomáhá rozvoji žen a mládeže”

30. října 2023, Global issues

„Skryté ženy: Madridská show staví do obrazu zapomenuté umělkyně”

31. října 2023, The Guardian

„Státní zástupkyně navrhla pro bývalého poslance Dominika Feriho obžalovaného ze dvou znásilnění a pokusu o znásilnění trest okolo tří let vězení”

31.10.2023, ČT24

„Násilný konflikt v Súdánu zasáhl téměř každý aspekt života žen”

30. října , 2023, Global issues

Ukrajinských vojaček přibývá, ale pořád čelí diskriminaci: „Žena nemůže chybovat.“

11. srpna 2023, Voxpot

„Manžel Makayly Meave-Byersové obviněn z jejího zastřelení a zabalení těla do koberce, aby mohl randit s jinými ženami”

31. říjen 2023, New York Post

„Zpověď Jasmin Bhasinové o výhrůžkách znásilněním po skončení seriálu ‘Bigg Boss’ ukazuje temnou stránku fandovství”

5. září 2023, IDIVA

„Nábor žen na vládní místa se od roku 2014 zdvojnásobil podle ministryně Unie Jitendry Singh”

29. října 2023, The times of INDIA

„Bývalý pákistánský premiér Naváz Šaríf pod palbou za použití sexistických poznámek na adresu příznavkyň PTI”

27. října 2023, The times of INDIA

„Posílení práv žen v Indonésii”

11. ledna 2023, East Asian Forum

„Daň z tamponů: Itálie zvýší DPH na hygienické a dětské produkty”

25. října 2023, The Local IT

„Johannesburgský Pride pochodoval za podporu LGBTQ+ Ugand'anů a Ugand'aneK po přijetí zákon proti homosexualitě”

28. října 2023, News24

„Matty Healy obviněn z ‘komplexu bílého spasitele’ ze strany LGBT aktivistů po polibku na malajském koncertě”

27. července 2023, Euronews

„Útok na trans vojáka upozorňuje na problémy, kterým čelí LGBT Ukrajinci”

18. srpna 2023, Euronews

„Papež František naznačil přijetí požehnání pro páry stejného pohlaví”

3. říjen 2023, Global news

Seznam použitých zkratk

CZ	Česká republika
EU	Evropská unie
FRA	Agentura Evropské unie pro základní práva
HU	Maďarsko
LGBTIQ+	lesby, gayové, bisexuální, transgender a intersex osoby, lidé, kteří se identifikují jako queer nebo hledají svou sexuální nebo genderovou identitu, další identity, které nejsou zahrnuty ve zkratce LGBTIQ
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSN	Organizace spojených národů
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SK	Slovensko
SOGIESC	sexuální orientace, genderová identita, genderové vyjádření and pohlavní znaky